"ULYSSES" VE "PICASSO" ÜZERİNE DENEMELER

C.G. JUNG

"ULYSSES" VE "PICASSO" ÜZERİNE DENEMELER / C.G. JUNG

"Ulysses" ve "Picasso" Üzerine Denemeler

C.G. JUNG

Düşün Yayıncılık
Sıracevizler Cd. 47/9 Şişli – ISTANBUL
Tel: (0212) 225 54 38

DÜŞÜN YAYINCILIK

İnceleme, Araştırma Dizisi: 4

Jung'un Denemeleri

Çeviren: Mazhar Candan

Kapak: Bülent Engez

Kardeşler Basımevi - Istanbul 1995 Tel: (0212) 520 69 57
Özdemir Ciltevi - Istanbul Tel: (0212) 513 79 94
Dizgi: Düşün Yayıncılık - Istanbul Tel: (0212) 225 54 38
ISBN 975 - 7275 -10 - 7

SUNUŞ

Jung, bu Deneme'leri kaleme aldığı 1930'larda, 65 yaşındaydı. Joyce'dan altı, Picasso'dan beş yıl daha yaşlıydı. Böylesi bir üçlünün, birbiriyle neredeyse eşzamanlı ilişkileri sanat dünyası bağlamında çok önemli bir kazanım sağlaması yanında, sonraki kuşaklarca, birbirlerini yansıtmaları nedeniyle de şans sayılmalı.

Jung'un sanatçılar ve yaratıları üzerine yaptığı incelemelerden yalnızca bu iki bölümü seçiş nedenim; bu iki sanat devinin –Jung, söz konusu iki sanatçıyı, sanatın iki ayrı kolunda ürün veren kardeş ruh sayar– yaratıcılık yanlarının ve ürünlerinin çok büyük yankılara ve tartışmalara yol açmış olmasıyla birlikte, (Picasso'nun Mavi ve Pembe Dönemleri, Zenci Sanatı, Kübizm, Soyut akım gibi birbirini izleyen devrim yapan yaratıcı dönemleri, Joyce'un "A portrait of the Artist as a Young Man", "Ulysses", "Finnegan's Wake" gibi yapıtları düşünülmeli) ötedenberi çekim güçlerini kendi benliğimde duyuşumdan kaynaklanmakta. Onların sanatsal gizlerine bir de, devrimci bir tinbilimcinin gözleriyle bakmak istedim...

Sanatsal yaratı alanlarının hiçbir sınırı olmaması gerekir. Bir sanat akımında ya da sanatsal yaratımda bir devrim ne denli iyi anlaşılabilmişse ve de özümlenmişse,

aşılması için gereken ortam da hazırlanmış demektir. Öte yandan, anlatı ve yaratı sınırlarının zorlanması, her defasında sanat tarihinde anlaşılmazlıklara, bir başka deyişle gelenekleşmiş anlayışların tepki ve engellemelerine uğramıştır. Bu gidişle, dahice yapıtların üzerine, daha pek çok kargaşa, tartışma ve incelemenin bizleri beklediği açık. Geriye, sanat yapıtlarının – üzerimizde bıraktıkları büyüsel etki ya da kekremsi, irkiltici tortu, her ne olursa olsun– anlamlarına, hiçbir kısıtlamanın gölgesi altında kalmaksızın ulaşmayı ummak ve denemek kalıyor. Hiroşima'da incelemeler yapmakta olan bir gurup Amerikalı Doktorun ona duygularını sormaları üzerine, bir Japon doktor onları şu Japon atasözüyle yanıtlamıştı: "Artık evim yıkıldığına göre, dolunayı çok daha rahat görebilirim."

M. Candan

CARL GUSTAV JUNG – Kimliği, Yaşamı...

İsviçreli psikiyatr (Doğ. Thurgau, 1875. Ölüm. Zürih yakınlarında Küsnacht.). 1900'de öğrenimini tamamladıktan sonra, Zürih Üniversitesi, psikiyatri kliniği Burghözli'de E. Bleuler'in asistanı oldu. Çalışmalarını Bleuler'den öğrendiği S. Freud'la Viyana'da tanıştıktan sonra, onunla yakın ilişkiler içinde oldu. Salzburg'da toplanan ilk psikanaliz kongresine katıldı (1908) ve Freud'la birlikte Amerika'ya gitti (1909)? Nurnberg ikinci psikanaliz kongresinde kurulan Uluslararası psikanaliz derneğinin ilk başkanı seçildi. O dönemler Jung'a, S. Freud'un ardılı gözüyle bakılmaktaydı. Freud'un görüşlerinden, (Libidonun Değişimleri ve Simgeleri. 1912) adındaki yapıtıyla –özellikle libidonun yapısı konusunda– ilk kez uzaklaştığını gösterdi.

Jung'a göre libido "yaşamsal enerji"nin ruhsal düzeydeki anlatımıydı ve yalnızca cinsel kökenli değildi. 1913'de Freud'dan kesin olarak kopan Jung, kendi yöntemine "Çözümleyici Ruhbilim" adını verdi. Bireysel bilinçdışından ayrı olarak kolektif bir bilinçdışı kabul etti ve Psychologische Typen -ruh tipleri- 1920 adlı yapıtında bu kavramı daha ayrıntılı bir biçimde ele aldı. İnsanlığın binlerce yıllık deneyim birikimini simgeleyen kolektif bilinçdışı birtakım

ilkörnekler aracılığıyla kendini duyurur: bunlar, rüyalarda olduğu kadar efsane, masal ya da evrendoğum öykülerinde de hiç değişmeden karşımıza çıkan ayrıcalıklı temalardır. Jung, ilk örnekler arasında anima (Her erkekte bulunan dişil ilke), animus (her kadında bulunan eril ilke) ve gölge'ye (bireysel bilinçdışını belirten kara bir nitelemeyle ayırt edilen düşsel imge) özel bir yer verir. Jung'un, Freud'unki kadar sistemli olmayan ve yönlendirmeyi hekime bırakan sağaltım yönteminde amaç, hastaya kişiliğinin kökleriyle yeniden bağ kurma olanağını vermek, benliğine kavuşmasını, yani rüyalarda kendini gösteren ilkörneklerin gereklerini kavramasını sağlamaktır. Freud'un tersine Jung, yetişkinlerdeki ruhsal rahatsızlıklar da çocukluğa belirleyici bir rol tanımaz ve bu rahatsızlıkları kişi ile dış dünya arasındaki bir diyalektiğe göre tanımlar. 1944'de yayımladığı Psychologie und Alchemie (Ruhbilim ve simya) adlı yapıtıyla Jung yeni bir döneme girdi: Klinik çalışmalarını bırakarak etnoloji, din felsefesi ve simyayla ilgilenmeye başladı. 1958'de, Jung'un yöntemini uygulayan hekimlerin bir araya geldiği Uluslararası Çözümleyici Ruhbilim Derneği kuruldu.

C. G. JUNG'UN SANAT VE SANATÇI ÜZERİNE GÖRÜŞLERİ [1]

Bir edebiyat eleştirmeni ile tinbilimcinin, bir sanat yapıtı karşısındaki tutumlarında kökten ayırım olduğunu ileri süren Jung, eleştirmen açısından kesin önem ve değer taşıyan noktalarda, tinbilimcinin uzak ve ilgisiz kaldığına işaret etmektedir. Üzerlerinde tartışılan sanat yapıtları, genellikle tinbilimcinin de ilgi odaklarını oluşturduğu açıktır. Sözgelimi, Moby Dick'i en büyük Amerikan romanlarından sayan Jung, psikolojik amaçlar taşımayan kimi yapıtların, gerçekte tinbilimcinin önüne tıpkı sözü edilen yapıtta olduğunca, 'katıksız saflıkta' tinsel açıklamalar getirdiğini söyler. Öte yandan, şiirle analitik tinbilimsel araştırmalar arasındaki ilişkiler üzerinde durmakta Jung; özellikle kuşku götürmez bağlantıları gözler önüne sermekte. Bu görüşlerin ışığı altında, sanatsal olgunun; insanın bir ötekine etkinlikleri bağlamındaki tinsel güdülerden kaynaklandığı, bu nedenle de, tinbilimsel konular içine girdiği söylenebilir. Her ne kadar, yaklaşımlar, psikolojik bakış açısından çok kesin sınırlar içinde tutulsa da...

Bir tinbilimci, sanatın ne olduğu konusuna asla yanıt veremez, ancak ona duygusal etkinliklerine ilişik yönlerinden

1. Thi Spirit in Man, Art and Literature: C. G. Jung

yaklaşım sağlar. Aynı ayırım, dinsel konular söz konusu olduğunda da geçerlidir. Dinsel konulardaki olgular, duygu ve simgeler ortaya çıktıkça, tinbilimcinin yaklaşımlarına uygun alanlar ortaya çıkarırlar. Neresinden bakılsa, din ve sanat açıklanabilir olgulardan sayılabilseydiler, tinbilimin yalnızca önemsiz birer alt bölümünü oluşturabilirlerdi.

Sürekli alıntılar yaptığımız, adı geçen incelemelerinde Jung, şöyle yazıyor: "Sanat, doğası gereği bilim değildir. Tıpkı bilimin de, doğası gereği sanat olamıyacağı gibi. Usun bu iki yarıküresi kendilerine özgü 'mod' (tarz, biçem)ler taşırlar. Sanat ve bilim arasındaki köklü ayırımın, beyin üzerinde bu denli zorlayıcı etkisi olmasaydı, sanat ve bilim, birbirinden ayrı incelenmesi gereken konular içermeyecekti. Yine bu nedenlerle, tinbilimcinin sanat üzerine söyleyeceği şeyler, sanatsal yaratım aşamasıyla sınırlı sanatın özü ile ilişkili olmıyacaktır. Varsayıyoruz ki, incelemeye aldığımız sanat uğraşı simgesel olduğu denli kaynağını sanatçının, örneğin şairin, kişisel bilinçdışından değil, insanlığın ortak mirası olan bilinçdışı mitolojik alandan almakta. Bunu, kişisel bilinçdışından ayırt etmek için, 'kolektif bilinçdışı' diye adlandırıyorum. Açıklık adına, sanatsal yaratının bir tarzının 'psikolojik', bir öteki yanının da 'mistik' olarak tanımlanmasını istiyorum. Psikolojik mod, insanın bilinçli yaşamından alınan verilerle çalışır – önemli deneyler, güçlü heyecanlar, acılar, tutkular ve genelde insanın yazgısına ilişkin herşeyle... Bunların tümü, diyelim şairin ruh durumuyla örtüşür, genel ortamda şiirsel deneyim düzeyine çıkartılır ve günlük yaşamda irkiltici olmaları nedeniyle gözardı edilen oluşumlardan daha canlı bir biçimde

bilgilenmemizi sağlıyarak, insan sezgisinin gücünü açıklar. Bu tip yaratımın hammaddesi insan bilincinden alınır, onun yinelenen sevinçlerinden ve acılarından ama yalnızca şair eliyle biçimlendirilir ve açıklanır. Burada tinbilimciye düşen iş yoktur –belki, Fauszt'un neden Gretchen'e aşık olduğunu ya da neden Gretchen'in çocuğunu öldürdüğünü açıklamamızın istenmesi dışında–. Bu tür konular insanlığı oluştururlar; milyonlarca kez yinelenirler, mahkemelerin ve suçlamaların gizli tekdüzeliğini oluştururlar; çünkü, kendi içlerinde kendilerini açıklamaktadırlar."[1]

Jung'a göre, sanatın yaratım süreci, ilkörnek imgenin bilinçdışında eyleme geçmesi ve bu imgenin özenle işlenip, tamamlanmış bir çalışma olarak biçimlendirilmessiyle ortaya çıkmakta. Ona biçim veren sanatçı, onu varolan dile çevirmekle yaşamın en derin kaynaklarına uzanma olanağı kazandırmakta bizlere... Sanat böylelikle çağın ruhunu sürekli olarak eğitmekte, en büyük yokluğu olan biçemleri uyandırmaktadır.

Sanatın bir yanının da yaşamın karanlık yüzü ile ilişkide olduğundan söz eden Jung, peygamberlerin ve kutsal kişilerin de bu kaynaktan beslendiklerini ekler. "St. Augustine" şöyle der: "Senin (tanrının) yapıtlarını düşünerek–konuşarak ve hayran olarak daha da yükseliriz. Böylece kendi ruhlarımızı da aşıp sınırsız .zenginliğin varolduğu o bölgeye ulaşırız ki, orası senin (tanrının) İsrail'i, gerçeğin meyvesiyle sürekli beslediğin yerdir..."[2] Ancak bu söz konusu bölgenin kurbanları da vardır; zamanların

1. A. g. kitaptan psikoloji ve edebiyat.
2. A. g. K.: Sanatçı.

yüzünü karartan kötü güçler, yıkıcılar ve ateşin yanına çok fazla yaklaşmış olan çılgınlar.

Bu yaşamın karanlık ve bilinçötesi yanı o denli bilinmeyen değildir. İnsan onu, belleğinin ötesinden bilmektedir. Yalnızca gizem ve doğaötesinden korku nedeniyle ona saygı kazandırılmıştır. Şair, bu karanlık yüzlü güçlerin ve tanrıların görüntülerini arasıra yakalar. İnsanın yazgısının insanüstü bir örgü içinde nasıl hızlandırıldığının gizini ve anlaşılmaz oluşumların varlığını duyumsar. Kısacası şair, ilkel insanı yılgıya salan, öte yandan da en büyük umudu olan tinsel dünyanın ışığını yakalar. Doğallıkla, insanın yeni bulgulanmış korkusu olan giz korkusunun ve özdekçi bakış açısının; ilkel büyüler ve hayalet korkusu bağlamında araştırılması ilgi çekici bir konu oluşturmaktadır. Derinlik psikolojisinin şaşırtıcılığının ve yarattığı şiddetli direnişin, konumuzla ilgisi bulunmadığı söylenemez.

Sözünü etmiş olduğumuz bu "mistik" katılımın içine dalmak, sanatçı yaratımın giziyle ve büyük sanat yapıtlarının üzerimizde bıraktığı etkilerle olanak kazanır, ki bu artık kişisel bir mutluluğun ya da kederin değil, kolektif yaşamın göstergesidir. İşte bu nedenle, her büyük sanat ürünü nesneldir, kişilik izi taşımaz ve de eylem kaynağıdır. Ve yine bu nedenle, sanatçının kişisel yaşamı, onun yaratıcı niteliği için temel olmayıp, bir yardımcı ve ipucu olmanın ötesine geçmez. İnanç yolundaki bir kişi, iyi bir yurttaş, bir salak ya da bir suçlu olabilir. Kişisel mesleği ilginç ve kaçınılmaz olabilirse de sanatını açıklayamaz bu.

Yaratıcı kişi, bir çift yönlülüğü üstlenmiştir ya da en azından birbirine karşıt özelliklerin bileşimidir. Bir yandan,

özel bir yaşamı yüklenmiştir, öte yandan kişilik taşımayan yaratıcı bir süreçtir. Bir insan olarak sağlıklı ya da sağlıksız olabilir ama, kişisel psikolojisi, kişisel koşulları bağlamında açıklanabilir. Bir İngiliz beyefendisinin ya da Prusyalı bir memurun ya da bir Kardinalin yaşam tarzını, kişisel etkenlere indirgersek büyük bir yanılgıya düşmüş oluruz.

Bunların (yani beyefendi, memur, yüksek din görevlisi) tümünün de kişilik taşımayan görevliler olarak, her rolün kendine özgü nesnel psikolojileri vardır. Sanatçı ise, bir memur ya da görevlinin tam tersi olmasına karşın, ötekilerle arasında yine de gizli bir benzeşim söz konusudur ancak, sanatçı psikolojisinin, kişisel olanlardan daha kolektif bir yapısı bulunmaktadır.

Sanat, öylesi bir içsel güçtür ki, insanı kuşatır ve onu kendine araç durumuna sokar. Sanatçı, sanatını kendi amaçları için, kendi özgür istemince kullanamaz ama sanatın amaçları için kendini ona kullandırır.

Bir insan olarak duyguları, istekleri ve kişisel amaçları vardır, ama bir sanatçı olarak, daha yüksek anlamdaki 'biri'dir–kollektif kişi'dir ve insanlığın bilinçdışı tinsel yaşamının aracısı ve küçük bir parçasıdır. Uğraşı kimi kez öylesi ağır bir yük durumuna gelir ki, mutluluğu için –ve sıradan bir insanın yaşamı için– vazgeçilmez olan pek çok şeyi bu uğurda feda eder.

Son olarak, sanatçı için tıpkı R. G. Carus'un dediğince; "Dehanın ortaya çıkış yolları gariptir, öylesine etki altındadır ki, bu durum onu ötekilerden soyutlar; özgürlüğü, öz düşünceleri bilinçdışı tarafından kuşatılmış ve tutulmuştur –o bilinçdışı ki, dehanın içindeki gizli tanrıdır– böylece, ona

doğru akan düşünceler içinde, hangi sona, nereye dek ve nedenini bilmeksizin, sürekli bir yükselme ve gelişme içtepisinin etkisi altında, çalışmaya ve yaratmaya yükümlü biridir o."...[1]

1. A. g. k. : sanatçı.

JUNG, JOYCE VE "ULYSSES" ÜZERİNE[1]

Yaşamöyküsü sayılagelmiş bir yapıtında şöyle yazıyordu Joyce; "Yalnız kalmaktan, bir başkası için terkedilmekten ve bırakabileceğim neyim varsa bırakmaktan korkmuyorum. Bir yanlış yapmaktan korkmuyorum, büyük bir yanlış yapmaktan bile, yaşam boyu bir yanlış, belki sonsuz denli uzun bir yanlış..."

Yeryüzünün hemen tüm "kaşif"lerinin göze aldıkları bir yaşam biçimini, Joyce'un yukarıdaki, özellikle son tümcelerinde görmek olasıdır. Diyorum, acaba Jung'un da ilgisini çekmiş miydi bu sözcükler? Kuşkusuz öyle olmalı ve bu bağlamda ele alınmalıydı "Ulysses"de...

Joyce'un anlatısında, insanın yaşamla oluşturduğu -pek kolay çürüyüp de kopabilen- bağları, hep bulunduğu ortamdan ve süreçten kaçan imgelemi; usun, anlatı düzlemindeki soyut metaforlarla ancak yaklaşbilen tüm karmaşası, dolaysızca -amaçsızca da denebilir- kâğıda geçirilmiştir. Oyuncuların her soluklanışlarında aralarındaki göze görünmez perde, onları birbirinden bile gizler, değiştirir, ancak o süreç içinde yaşam sürüp gitmektedir. Çoğunlukla bayatlamış bir dilim peynir-ekmek'le geçiştirilen,

1. Yukarıdaki notlar, Jung'un, özellikle "Ulysses" üzerine yazmış olduğu denemenin çeviri çalışması sırasındaki izlenimsel düşüncelerimden derlenmiştir. Paylaşmayı diledim. Çeviren.

çiftleşme, savaş, doğum, ölüm gibi zorunlu küçük aralıklardan sonra yine o bildik, kekremsi, bezdirici oyunu kaldıkları yerden sürdürmeye görevlendirilmişlerdir tüm oyuncular.

Gerçekten de okur; boş sayılabilecek bir sınırsızlıkta, irili ufaklı benzeşleriyle, şimdilik anlamsızca ve amaçsızca gibi görünen bir yöne doğru kayıp giden yer küre üzerindeki – başı sonu yine belirsizlikle çevrili yaşam için ortaya koyulmuş bir ayna ile karşı karşıya olduğu duygusundan hiç kurtulmaz boşluğu, sonsuzluğu ve saçmalığı birebir yansılayan bir başka yapıtla karşı karşıyadır üstelik, bunun bilincinde olsun ya da olmasın.

Gece göğünde, bir an için, tek bir yıldıza takılabilir göz; bütün uğultunun arasından tek bir sesin ayırdına varabilir kimi; ve birden bireyin çok öznel ve nice yapayalnız bir evren içinde yutulup gittiğinin de bilincine erişilir.

Tıpkı bir sözcük denizinin kimi kez bir ninni gibi, kimi kez köpük köpük dalgalanışıdır tüm Joyce...

Belki de "Portrait"de yazdığı gibi "O, sözcüklerin ritimle inip çıkışlarını mitologya ve renk çağrışımlarından daha çok seviyordu." "Portrait"deki deyişiyle "Ulysses" ve "Finnegans"da, yepyeni ve yükseklerde uçan, güzel, duyumlanamaz, yok olmaz birşey yaratmayı kurmuştu o.

Ulysses gibi, sürgün etmişti insanların, ana-babasının bile dünyasından kendini, Dedalus denli de kurnazlık doluydu kafası üstelik. "O yalnızdı. Kimsenin ilgisini çekmiyordu, mutluydu, yaşamın yüreğine de yakındı."

En başta şunun bilincine varmıştı Joyce... Kimse kimseleri görmüyor ve tanımıyordu gerçekte, kendi kendini bile.

Kimselere, anasına bile yakınlaşamıyacağı bilgisi, ona çevresini, yurdunu, dinini, dilini bile bırakıp gitme gücünü ve gerekçesini verdi. Ne var ki, geçmiş yaşantıların, geleceğe damgasını vuran, tutsak alan etkinliğine yeniktir insan. Bildik olana başkaldırsa da, boşunadır. Dublin'ini tıpkı bir karabasan gibi, hep içinde taşımıştır Joyce da. Yazgıya karşı gelinemiyorsa, onu tanımlamak, yapay zırhlarından, gizlerinden soyup da gözler önüne sermek: İşte bunu başarabilmeliydi en azından. Umut, korku, sevinç ve bunların nice büyük rakamlara ulaşan paydalarının boşunalığı çıkmalıydı ortaya. Bir araç, belki bir bıçak gerekliydi eti kemiğinden sıyırmak için; bu bıçak da diliydi Joyce'un – bütün dilleri kuşatan ve yadsıyan dili...

Bir serüven değildir yaşamak. Serüven ögesi taşımaz hiçbir anlatısı Joyce'un. Serüveni arayan, yaratan ve yaşayan insandır. Onun, küçük boyutlarda olsalar da seçip, büyüteç altına sürdüğü yaşam parçacıklarındaki anlatısı, herhangi bir insancığın bir çıkmaz sokakta başlayıp yine orada bitse bile, hiç bir öyküye sığmayacak yaşamöyküsüdür.

Kapı çatlaklarından, anahtar deliğinden süzülüp gelen dış görüntü ve seslerden çok, kendi iç dünyasına, tekil söyleşisine çevirmiştir tüm dikkatini o. Dublin heryerdir ve hiçbir yerdir onun için. Tıpkı "Odysseus" sözcüğünün, "Outis" ve "Zeus", yani "Kutsal Hiçkimse" anlamını taşıdığınca...

İnce, ısırırcasına gergin dudaklı, başına azıcık öne eğik, iğreti iliştirilmiş fötr şapkası, kalın mercekli gözlükleri ardındaki kımıltısız bakışlarıyla fotoğraflarından bize bakan bu adam; "Ben kollarımda yeryüzüne daha gelmemiş

güzelliği sıkmak istiyorum..." diye yazıyordu. Öte yandan, ileri yaşlarında bile, bir başkaldırı belirtisi ya da onuruyla, ceketinin cebinde dantelli bir kadın külotu taşıdığı söylenen bu adam gerçekte "hiçkimse"dir, kendi kendisidir, ulusal ve düşsel boyutlardaki serüvenci biridir. Giacomo'dur, Ulysses'dir, Dedalus'dur.

Adını ödünç aldığı o atmacamsı adamın, Daidalos'un korkusunu duya duya, söğüt örgüsü kanatlarla kişisel boşluğuna bıraktığı gibi kendisini – içinde Ulysses'in yittiği koca bir Okyanus gibidir tek bir günlük yaşam da...

İnsanoğlunun duygu derinliklerini üstlerinde örtü kalmayasıya açma ve ruhsal karmaşaları açıklama çabasındaki bir tinbilimci olan G. Jung'un, Joyce karşısındaki tavrı çok ilgi çekici. Jung için, tinbilimsel açıklamalara keyifle girişebileceği, rahatlıkla yaklaşılabilecek bir yapıt değildi Joyce'un "Ulysses"i. Yayınlanışıyla birlikte, okur çevresinde yaratmış olduğu karışık ve çoğunlukla olumsuz tepkiler bir yana, bu yapıtın kapsadığı mitsel ve tinsel alan, Jung'u böylesi bir çalışmaya zorunlu kılmış olmalı diye düşünüyorum.

Gerçekten de, "Ulysses"in içerdiği -anlam, biçem ve dil konularındaki- güçlükler karşısında, kimi anlar umarsızlığını, öfkeli bir dille açıklar Jung.

Jung, özellikle Joyce'un "Ulysses"indeki sanatsal anlatım gücü karşısında kendini dışlanmış görmekte. Onu, yediyüzotuzbeş sayfa boyunca okurunu -altından ne çıkacak diye- kıvrandıran, yani hor gören ve sonuçta yine de hiçbirşey vermeyen, çok verimli bir üretkenlikle hiçlik üreten bir yazar olarak tanımlamakta ve yakınmakta.

"Sanatçı, yaratan Tanrı gibi, yapıtının içinde ya da arkasında ya da ötesinde ya da üstünde kalır, göze görünmez, varoluşun dışına arınmıştır, ilgisizdir, bir kenarda tırnaklarını keser." Tümceleriyle alaycı, horgören, görünmez kalma savaşımı içindeymiş gibi bir görünüm içindeki Joyce; tinbilimsel alanın dışına sızarak Jung'a karşı direnmektedir. Jung'un önünde kala kala bir bağırsak kurdunun, kendisini durmaksızın yineleyişini anımsatan sahneler kalmaktadır. "Uyandırdığı bütün imgeler yalancıydı. Zihni haşarat doğuruyordu. Düşünceleri miskinlik terinden doğma bitlerdi." tümcesi, Jung'u da içine alan tüm okur kitlesini neredeyse sarakaya alıyor gibiydi.

Evet, herşeyin de ötesinde, acı bir ironi taşar Joyce'dan dış dünyaya. Gerçi amaçladığı bir nitelik değildir ironi. Kısacası, biçemi ya da anlamı üzerine bir kesin yargıya ulaşmak -yani onu arşivleyip de rahatlamak- hiç olası değil.

Damakta bıraktığı tad, Lautreamont'da olduğunca kekre elbet. Ama bir ağıttan, kinden, iç döküşten, savdan, yargılamadan söz etmek yetmez Joyce denince.

Joyce denince, dipsiz bir boşluk yüzüne doğru esner sanki okurun; nemli, soğuk ve ötelerin korkusuyla dopdolu...

Mazhar Candan

"ULYSSES" BİR MONOLOG (1)

Benim, J. Joyce üzerine 'Ulysses' başlıklı yazım; Homer'in, kurnazca, ustaca aldatmacalarla Tanrı'ların ve insanların öç ve düşmanlıklarından sıyrılmayı başarıp da nice serüvenden sonra yurduna, ailesine dönen o düzenci, fırtınalı kahramanıyla pek ilişkili değildir. Joyce'un Ulysses'i, geçmişteki adaşından çok farklı olmanın ötesinde, ancak algılayıcı edilgen bir bilinç, yalnızca bir göz, kulak ve ağız düzeyinde kalıyor, hiçbir seçim şansı bulmaksızın fiziğin ve fiziksel olayların bağıran, karmaşık, çılgın çavlanını bir duyumsal sinir ucu olarak alıyor ve kaydediyor, üstelik bütün bunlar fotografik bir doğrulukla gerçekleşiyor.

Yediyüzotuz–beş sayfayı dolduran bir yapıt Ulysses; yediyüzotuz–beş sayfalık bir zaman akışı ki, tüm içerdiği, herhangi bir insanın yaşamındaki tek ve anlamsız bir günü –Dublin'de tümüyle konu dışı olan 1940 yılının 16 Haziran gününü kapsar. Öylesi bir gün ki, gerçekten de, hiçbirşey olmamıştır o gün. Boşluktan doğup yine boşluğa varan bir akış. Belki de, insan yaşamının gerçeği üzerine upuzun ve aşırı karmaşık, tek bir Strindberg'ce bildiridir bunların tümü,– okurun yılgınlığına hiçbir son vermeyen bir bildiri. Ve ola ki, bir gerçeğe dokunuyordur bunlar, kuşkusuz, yaşamın onbin yüzeyine ve onlardan yüzbin renk tonuyla yansıyan bir

gerçeğe... Görebildiğim kadarıyla, bu yediyüzotuzbeş sayfada, açık seçik bir yineleniş yok, uzun acılar çeken okurun durup dinlenebileceği tek bir kutsal ada bulunmuyor; aşıp geldiği yolları doygunlukla düşünebileceği, anılarıyla keyifleneceği yüz ya da daha az sayfalık soluklanabileceği bir yeri yok. Noktalanabilecek bir sıradan yer bulunsaydı, umulmadık biryerlere, yeniden kayıp da düşülmeyecek. Ama hayır. Acımasız akış, duraksızca yuvarlanıp gider. Hızı ve kıvamı son kırk sayfada, öylesi artar ki, noktalama işaretlerini bile silip süpürür. Öylesi dayanılmazdır ki tümceler, boğucu boşluğu patlama noktasına ulaştırır. Bu tümüyle umutsuz boşluk duygusu, etkin içeriğidir tüm kitabın. Yalnız hiçlikten başlayıp sonlanışla kalmıyor, hiçlik dışında hiçbirşeyi de içermiyor... (2) Baştan aşağı şeytancasına bir boşluk. Tıpkı bir üstün yetenek örneği; çok parlak ve doğaüstü cehennemsi bir soydan. (3)

Görüşleri doğru ve tutarlı olan bir amcam vardır. Bir gün caddede birlikte yürürken, beni durdurup şunu sordu: "Zebanilerin ruhlara cehennemde nasıl işkence çektirdiklerini bilir misin?" Ben "Hayır" deyince de: "Onları beklemede bırakır." sözüyle yürüyüşünü sürdürmüştü. "Ulysses"de saban sürmekte olduğum ilk günlerimdeydim, bu görüş dikkatimi çekmişti. Her bir tümce, gerçekleştirilememiş bir beklentiyi ayaklandırmaktaydı, sonuçta tümüyle bir geri çekilişin dışında hiçbir umudun kalmadığı noktaya varıyordunuz, üzerinize çöken dehşet, tam amaçlanan o noktaya ulaştığınızın kanıtı oluyordu.

Gerçek olan, tüm bunlardan hiçbirşeyin ortaya çıkmadığı, hiçbirşeyin de gerçekleşmediğidir ve sayfadan sayfaya sürdü-

rülen gizli bir beklenti, bir umutsuz sürükleniş, bir tortu bırakışıdır okur üzerinde. (4) Yediyüzotuzbeş sayfa tutan bu yayımlanmış yapıt; yazısız, boş yapraklardan öte bir anlam içermeyen hiçliği kapsamakta. Okur, okur, okursunuz ve okuduğunuzdan birşeyler anladığınızı savlarsınız. Arada bir, bir tümcede hava boşluğuna düşseniz de, boyun eğişin kendine özgü bir özelliği, sizi herşeye alışılabilinen düzeye getirir bir kez daha. Böylece ben, bu düşünceler ve yüreğimde büyüyen umutsuzlukla kitabı okumaktayken, 135. sayfaya dek iki kez uyuklamış olduğumu ayırt ettim. Uyutuculuk (hipnotik) ve tekdüzelikle etkileme bağlamında ele alındığında, Joyce'un biçemi inanılmaz bir beceriye sahiptir. Hiçbirşey gelip buluşmaz okurla, herşey ondan başka bir yöne sapar ve daha kendine bir yol açmadan, o doğrultuyu da terkeder. Hep yukarıya ve öteye doğru, kendisiyle doyumsuz, ironik, alaycı, kötücül, aşağılayan, kederli, umutsuz ve acı doludur yapıt. Kendisini yıpratan, duygudaşlığı üzerinde oynar okuyucunun, ta ki, usulca bir uyku araya girip de bu enerji tükenişini durduruncaya dek. 135. sayfaya geldiğimde, tümceler akıp giderken ve kitaba hakkını vermek istemiyle, ona kahramanca tutunma çabaları içindeyken, derin bir uykuya dalmış buluverdim kendimi. (5) Kısa bir süre sonunda, uyandığımda, kitabı geriye doğru okumak gibi parlak bir düşünce gelişmişti kafamda. Bildik olduğu denli iyi bir uygulama olduğu da denenmiştir bunun; elbette geriye doğru da okunabilir bir yapıt, hele önü, ardı, başı, sonu olmayan böylesi kitaplar söz konusuysa. Önceki sayfalarda olup biten ne varsa, daha sonra da, kendilerine yer bulabilirler aynı kolaylıkla. Espri noktalarını kaçırmıyacağı-

nızdan, herhangi bir konuşmayı tersinden okuyarak da zevk alabilirsiniz. Her tümceyi bir şaka saysak, tümünü birden anlamak pek fark etmez. Bir tümcenin ortalık yerinde de durulabilir, ilk yarısının etkinliği varlığını sürdürmeye yeterlidir ya da öyle görünür en azından. Tüm yazılan, duruma göre, yeni bir baş ya da kuyruk bölümünü geliştiren bir solucan niteliği taşımaktadır. (6)

Joyce'cul düşünüşün bu eşsiz ve gizemli karakteristiği (ayırt edici özelliği), onun soğukkanlı hayvanlarla, özellikle de solucan türüyle yakın ilişkiler kurabildiğini göstermekte. Bağırsak kurtları edebi güçlerle donatılmış olsalardı, beyin eksiklikleri nedeniyle, sempatik sinir sistemlerinin kendilerine özgü işlevleriyle yazarlardı. Buna benzer birşeyin Joyce'un başına geldiği, yani önümüzde bir ussal işlevin şiddetli kısıtlanması ve algılama işlemlerinin sınırlı kalması eşliğinde oluşan bir içorgansal düşünme olgusu bulunduğundan kuşkulanıyorum. İnsanın, Joyce'un duyusal alandaki üstün niteliklerine hayran olmaması olası değil; onun gördükleri, duydukları, tattıkları, kokladıkları, dokundukları, hem içsel hem de dışsal olarak, olağanüstü etkileyici. Duyusal algılamada, uzmanlaşmış sıradan bir ölümlü, genelde yalnızca iç ya da dış dünya ile sınırlıdır. Joyce bunların ikisini de biliyor. Bir Dublin Caddesi'nde nesnel (objektif) figürlerin çevresini, öznel (subjektif) ilinti–ilişki demetleri sarıyor; nesnel ile öznel olan, içsel ve dışsal hep ve öylesine birbiri içinde karışıyor ki sonuçta, her bir imgenin belirginliğine karşın, kişi, fiziksel bir bağırsak kurduyla mı yoksa doğaötesi bir bağırsak kurduyla mı karşı karşıya olduğu konusunda bocalıyor. Bağırsak kurdu başlıbaşına yaşayan ve olağanüstü

doğurganlığı olan bir kosmosdur; kanımca Joyce'un verimli sayfalarının kaba ama aykırı düşmeyen bir imgessidir bu. Gerçekten de, bağırsak kurdu, yine barsak kurdundan öte birşey türetmez ancak tükenmeyecek bir bollukta üretir. (7)

Joyce'un yapıtı bindörtyüzyetmiş sayfa ya da bunun katları uzunluğunda da olabilirdi, yine de bir damla bile eksiltmeyecekti sınırsızlığını ve yine de gerçekten önemli olan şeyler söylenmeden kalacaktı. Ancak Joyce'un amaçladığı birşey miydi gerçekten önemli olanı söylemek? Bu eskimiş önyargının burada varoluş hakkı var mıydı? Oscar Wilde, sanatsal uğraşının büsbütün gereksizliğini ileri sürmüştü. Şimdilerde, yüreğinde bir sanatsal uğraşıda herhangi bir 'gereklilik' beklentisi sürdürse de, bir kültür yoksunu kişinin bile bu duruma bir itirazı olmayacaktır. Joyce içinse bu söz konusu bile olamaz. Ancak o, bunu niçin doğruca açıklamaz? Niçin anlamlı bir jestle, dolaysız bir yoldan okura yardımcı olmaz ki, aptallar yanılmasınlar bu konuda?

Evet, kendimi aptal durumuna düşmüş biri gibi hissettiğimi kabul ediyorum. Yarı buçuk olsun bir buluşma sağlamadı kitap benimle, hoşa gitmek için en küçük bir atılımı yoktu ve okura bayağılığın sinir bozucu duygusunu tattırmasını sürdürdü. Açıkcası, kanımdaki kültür yoksunluğu öylesine derinmiş ki, bu kitabın bana –mitolojik insan– biçimciliğinin acı bir durumu gibilerden– birşeyler açıklıyacağını umut etmek gibi bir bönlükte bulunmuştum. Ve ne kitap –olası hiçbir düşünce taşımayan– herşeyden önce böyle biri olmayan kültürlü okur için (Joyce'un dolaylı anlatım tarzını kullanmama izin varsa) bir bozgunun çıldırtıcı örneği.

Elbette ki, bir kitap içerik taşır, anlattığı birşeyler vardır, ancak ben Joyce'un herhangi birşey açıklamak istediği konusunda kuşkuluyum. Yılmaz, usanmaz bir okur için, bu çıldırtıcı horgörüş, görgü tanığı olmayan bu dram, bu tekbenci SOYUTLAMA BİR AÇIKLAMA GETİRİR Mİ, olası mı bu? Benim kötü niyetimi ayaklandırıyor Joyce. Kimse okurun burnunu kendi budalalığına sürtmemeli bunca, ancak tam da bunu yapmakta Ulysses.

Bencileyin bir sağlıkçı, hep sağlıkçılığını uygular – kendi üzerinde bile. Uyarıcı neden: Bunun ardında yatanı daha görmüş değilsin sen, varsayımıdır. Sonuç olarak, uyaranı izleyip araştırır ve sağlıksız kişiliğin içinde ne olduğunu buluruz. Öyleyse gözlemim; bu tekbenciliğin, bu anlamak isteğiyle dolu, eğitilmiş ve bilgili okur–yazar toplum bireyinin, bu iyi niyetli, haktanır ve incelikli olma çabasındaki bireyin, sinirime dokunuyor oluşudur. İşte önümüzde, –kendi bağırsaklarıyla konuşma yapan biri gibi– (8) soğukkanlı ilgisizliği, içindeki kertenkelemsi ya da daha alt bölümlerden gelmişe benzeyen taştan adam, o taş boynuzlu adam, taş sakallı, taşlaşmış bağırsaklı Musa; zevke ve Mısır Tanrılarına ve de okuyucuya iyi niyetli duygularını fıştırtarak, taşlaşmış bir duyarsızlıkla arkasını dönüyor.

Bu taş kesmiş ölüler diyarından, barsak kurdunun görüntüsü çıkmakta ortaya, bir barsak kurdu parçacıklarından çoğalıp durduğu için de, dalgalanan, sağımsal kıpırtılı ve tekdüze. Bu parçacıklardan hiçbiri tümüyle ötekinin eşi değildir, kolaylıkla birbiriyle karıştırılsalar da. Kitabının her bir sayfası, küçücük olmasına karşın bu parçalardan biri ve Joyce'un kendisidir. Herşey yenidir her an ve baştanberi

neyseler, öyledirler. Doğanın bir benzeşinden söz etmek. Nice zengin bir üreyiş – ve nasıl bir sıkıntıdır bu. Joyce, gözümden yaş getiresiye sıkıyor beni, ancak bu öylesine ilençli, sakıncalı bir sıkıntı ki, en kötü bayağılığın içine düşmüşlükten bile daha bir kötülük duyuruyor kişiye.

Doğanın, sıkıntısıdır bu; Hebrid'lerin sarp ve kayalık uçurumları üstünde, ıslık çalarak esen soğuk yelleri, Sahra'nın uçsuz bucaksız çölünde günbatımı, gündoğuşu, denizlerin homurtusu, –Curtius'un söylediği gibi, sonsuzcasına yinelenip duran gerçek bir Wagneryen "konulu müzik" Çok yönlülük Joyce'un şaşırtıcı yanı olsa da, önemli kimi bölümler, hiç varolmamışlarcasına yerlerinden çıkarılıp alınabilirler. Belki de, orada dünyasında, neden ve sonuç olarak, uzam ve de anlam açılarından bir değer taşımaktansa, hiç kimse olmayı yeğlemekteydi o. Yine de, konular kaçınılmazdırlar, tüm fiziksel olaylar için yapı taşlarıdırlar, Joyce'un sürekli yapmış olduğu gibi, arada güçlü biri canını tüm bu olaylardan ıslanmadan kurtarmaya çalışsa da. Herşey duyarsızdır, sıcak kanın her bir zerresi için dondurucudur, olaylar buzlu bir bencilliğin içine yayılır. Tüm kitap boyunca, hoşnut kalınacak hiçbirşey yoktur, canlandırıcı, umutlandırıcı hiçbirşey, yalnızca yaşamın çirkin yanları, dokunaklı, trajik, ironik ve korkunçtur söz konusu edilenler ve öylesi bir karmaşa sürüp gider ki, konuya özgü bağlantıları abartılı bir büyüteçle incelemek zorunda kalırsınız. Ancak, ortadalar işte; öncelikle kişiye özel nitelikteki sessiz öfke içeren, acımasızca budanmış çocukluktan artakalanlar, sonra da, acınası çıplaklığı ile

kalabalığın gözleri önüne serilen tüm düşün tarihinin yıkıntıları olarak.

Yazarın dinsel, cinsel ve yöresel tarih öncesi, akıp giden olayların soluk yüzeyine yansır; kişiliğinin dağılmış parçalarını Bloom'da, l'homme moyen sensuel, gözlemleriz ve de, neredeyse özden öte, katıksız kurgu, katıksız düşünce ürünü olan Stephen Dedalus da olduğu gibi. Çocuğu olmayan bir önceki ve babası olmayan bir sonraki bu iki kişilikte. (9)

Bölümlerde, biryerlerde gizlenmiş bir düzen ya da koşutluklar bulunabilir belki –bu görüşteki kimi yetkili ağızlardan bu tür görüşler yükseltildi– ancak, ne olursa olsun bu durum öylesi iyi gizlenmişti ki, ben başlangıçta bunu farketmemiştim. Ayırtetmiş olsaydım bile, bu umutsuz ve sıkıntılı durumumda bu beni, insanlık güldürüsü tekdüzeliğinden daha fazla ilgilendirmezdi.

Daha 1922 yılında, Ulysses'i ele almış ama düşkırıklığı ve can sıkıntısına uğramış bir biçimde, biryana bırakmıştım. Bugün de eş sıkıntıyı duymaktayım. Peki, niçin şu an onunla ilgili yazmaktayım? Joyce üzerine yazmaktayım çünkü bir yayımcı, Joyce ile, daha çok Ulyses'le ilişkili olarak, dile düşmüşcesine bölük pörçük fikirler üzerine ne düşündüğümü sormak tedbirsizliğinde bulundu. Bunu yapmasaydı, gerçeküstü'cülüğün, (Nedir gerçeküstü?) anlayışımı aşan şu ya da bu biçimiyle ilgili birşeyler yazıyor olmaktan öte birşey yapmıyacaktım şu an. Üzerinde tartışılamıyacak tek konu; Ulysses'in on'dan fazla baskısı olduğu ve yazarının kimilerince onurlandırılıp, kimilerince de ilençle anıldığıdır. Tartışmaların çapraz ateşinde durup durmaktadır o ve bu da,

psikologların gözardı etmemelerini gerektiren bir görüngüdür. Joyce'un çağdaşları üzerinde uyandırmış olduğu bu büyük etkidir ki, Ulysses'e ilgimi uyaran da başlangıçta bu olmuştu. Bu yapıt, sessizce kayıp unutuluşun gölgelerinde yitmekte olsaydı, kuşkusuz, geriye çekip de çıkarmazdım onu ben, üstelik beni bunca az eğlendirip, bunca sıktığı söz konusu olursa. Bunların tümünün de ötesinde, üzerimde yalnızca olumsuz bir etki bırakışı nedeniyle, yazarın olumsuz kişiliğinin, gerçek nedeni oluşturduğundan korkmuşumdur hep.

Hiç kuşku yok ki, önyargılıyım ben. Bir tinbilimciyim ve tüm tinsel bildirilerle ilişkili uzmanlaşmışlığın önyargılarını tanımlamaktadır bu. Bu nedenle okuru uyarmalıyım: Sıradan insanın ağlatı–güldürüsü, yaşamın soğuk, gölgeli yanı, tinsel hiçliğin kül rengindeki donukluğu benim ekmeğimdir. Bütün bunlar, sokaktan taşan sesler gibi, bayat ve çekicilikten uzaktırlar. Bunlardaki hiçbirşey beni şaşırtmaz ve etkilemez ve ben, insanlara bu acılı durumlarından kurtulmalarında yardımcı olmak zorundayımdır. Bütün bunlarla yılmadan savaşırken de yalnızca bana arkalarını dönmeyenlere ilgi ve yakınlığımı yöneltebilirim. Ulysses bana sırtını döner. (10) İşbirlikçi değildir, bitimsiz ezgisini sonsuzcasına yinelemek ister boğuntuya dek– bildiğim bir melodi– ve ussal yapısı, duyumsal algılamaya indirgenmiş ve bedensel eylem için bağlanmış olan gangliyonlarını (sinirsel bağlantılarını) sonsuza uzatmak ister.

Yeniden yapılanmaya karşı hiçbir eğilim göstermez, gerçekten, yıkıcılık kendi içinde bir sonuç durumuna gelmiştir.

Ancak bu, durumun yarısı bile değildir, bir de (semptomatoloji) belirtibilim konusu vardır. Ki bu, çok kısa süreler için bilinçli olabilen, sürekli yargılama yeteneğinden yoksun, değerlendirme yapamamanın boşluk ve kopukluklarına düşen bir 'çılgın'ın kesintisizce, başıboş gezintileriyle eş anlam taşımaktır. (11) Bunun da ötesinde, daha sıklıkla, duyusal etkinliklerin şiddetlendirilişi görülmekte. Bu yazılarda keskin bir gözlem gücü, duyumsal algılamanın fotoğrafik belleği, dışa olduğu denli içe de dönük bir duyumsal merak, geçmiş olayların ve kırıklıkların baskınlığı, nesnel gerçekliğin öznel ve tinselle olan ilişkisinin çılgın karmaşasını, okuru hiç dikkate almaksızın yeni sözcüklere ve anlatım yaratılarına kendini bunca kaptırış, bölümsel aralıklardaki ses ve konuşma geçişleri ve birden düşünü boşlukları ve geçişleri ile dopdolu sergileme, uygulama görmekteyiz. Bunlarla birlik, sinizm ya da absürdlüğün (saçma) DERİNLİKLERİNDEN KAYNAKLANMAYAN BİR DUYGU körelmesine de rastlamaktayızdır. (Meslekten olmayan) sıradan biri bile, Ulysses ile şizofren bir düşünü arasındaki benzeşimin farkına varmakta gecikmeyecektir. Bu benzerlik öylesi kuşku uyandırıcıdır ki, öfkeli bir okur, bu yapıtı 'şizofreni' tanısıyla firlatıp atabilecektir. Bir tinbilimci (psikiyatrist) için bu benzeşim şaşırtıcı olsa da, 'çılğın'lığın ayırıcı niteliğinden yani onu betimleyen temel anlamın gözle görülür eksikliğinden söz edecektir.

Ulysses için herhangi bir yargıya varılabilir ancak, sürekli yineleniş duygusu uyandırmasına karşın, asla tekdüze değildir. (Daha önce söylediklerimle bir çelişki oluştur-

mamalı bu; Ulysses üzerine çelişen herhangi birşey söylemek olası değildir.)

Sergiledikleri, birbiriyle uyumlu ve süreğendirler, herşey eylem içinde olup, duraksayan hiçbir şey göze çarpmaz. Tüm yapıt, amacın tekilliğini ve acımasızca seçiciliğini gösterir biçimde bir yeraltı yaşam akışından doğmuştur ki bunlar da, birleşik kişisel isteklerin ve yönlendirilmiş amaçların kuşku götürmez kanıtlarıdırlar. Usun işlevleri katı bir kontrol altındadır; kendilerini içten gelen ve hatalı yollarla açıklamazlar. Algılamanın işlevlerine; yani duyum ve sezgilere bütünüyle öncelik verilirken, ayrımcı fonksiyonlar; yani düşünce ve duygular sürekli olarak bastırılmışlardır. Bunlar yalnızca olağan algılama nesneleri durumunda ussal içerikler biçiminde görülürler. Güzelliğin ani dokunuşuna boyun eğmek için sıklıkla duyulan isteğe karşın, genel eğilimlerce usun ve dünyanın gölgeli bir resmini sergilemesine izin verilmez.

Genelde bunlar bir 'çılgın'da görülmeyen izlerdir. Buna göre, geriye, sıradan olmayan bir 'çılgın' kalmakta. Ancak bir tinbilimcinin böylesi bir kişiliği yargılayabilecek hiçbir ölçütü bulunmamaktadır. Ussal anormallik olarak görülen şey, sıradan bir anlayışın algılıyamıyacağı bir çeşit ussal sağlık belirtisi olabilir, dahası, usun çok üst düzeyi anlamını da içeriyor olabilir bu.

Ben Ulysses'i şizofrenik bir ürün olarak ele almayı hiçbir zaman düşünmemiştim. (12) Bu biçim bir sınıflandırmayla hiçbirşey kazanılamazdı, üstelik biz, Ulysses'in niçin bu denli güçlü bir etki taşıdığını ve yazarının üst ya da alt düzeydeki bir şizofren mi olduğunu bilmek istemekteyiz. Bütünü

gözönüne alındığında Ulysses, 'Modern Sanat'tan daha patolojik bir ürün değildir. En derin anlamında 'Kübistik'tir, çünkü gerçeğin resmini son kertede karmaşık bir tablo içinde çözümler –öyle bir tablo ki, baskın noktalarında, 'abstre objektivizm'in soyut nesnelciliğin melankolisidir.

Kübizm bir sayrılık olmayıp, gerçeği bir başka boyutta sergileme eğilimini anlatır bize ve bu betimleme grotesk (tuhaf, garip figürlerden oluşan bir süsleme biçimi – bir biçimde gerçekçi ya da grotesk biçimde soyuttur. Şizofrenin klinik görüntüsü öylesi bir benzeşim ortaya koyar ki, burada şizofren kişi görünür biçimde gerçekliği kendisine yabancı birşeymişcesine algılama eğilimindedir, başka bir deyişle, kendini gerçekliğin karşısında yabancı saymaktadır. Şizofrende, eğilimlerin genellikle tanınabilir bir amaçları yoktur, ancak bu sayrılık, kişiliğin kaçınılmaz biçimde bölümlere, bağımsız karmaşık parçacıklara ayrışmasından oluşan bir semptomdur. Modern sanatçıda bu durum, bireysel bir sayrılık olarak kendini göstermez, ancak çağımızın ortaklaşa bir gösterisidir. Sanatçı, kişisel bir uyarıyı değil, modern ruhun ortaklaşa ve doğruca bilinçaltından yükselen ortaklaşılan yaşamın akışını izler. Ortaklaşa bir fenomen oluşu nedeniyle, edebiyat, resim, mimari ve yontuculuk gibi çok geniş bir yelpaze içinde, kendine özgü ürünlerini verir. Dahası, modern akımın tinsel babalarından biri olan Van Gogh'un gerçekte şizofren oluşu da çok belirleyici birşeydir.

Güzellik ve anlamın grotesk nesnelcilik ya da aynı ölçüde, grotesk gerçekdışılıkla çarpıtılması, 'çılgın' da kişilik yıkılmasının bir sonucu olurken; sanatçıda, bu bir yaratıcı

amaç olmaktadır. Çalışmasının, ürünlerinin, kendi kişiliğinin yıkımıyla ilişkili bir anlatımı olması biryana, modern sanatçı, sanatsal kişiliğinin bütünlüğünü, yıkıcılıkta bulur. Mefistocu baştan çıkarıcılıktan saçmalığa, güzellikten çirkinliğe kaydırma öyle bir biçimde yürür ki, saçmalık, anlama, çirkinlikse güzelliğe bürünür neredeyse –ilke olarak yeni birşey olmamasına karşın– yaratıcılıkta bir başarıdır bu ve de insanlık tarihinde, hiç bu kertede doruklarına itilmemiştir. İkhnaton inancı altında da bu duruma eşdeğer baştançıkarıcılık biçemi kaydırılışını gözlemleyebiliriz, yine ilk Hristiyanların anlamsız koyun sembolizminde (gizemciliğinde) – hüzünlü "Pre–Raphealistik" figürlerde, geç Barok sanatında, kendi kıvrımlarında kendini boğan biçem kayışlarını görebiliriz.

Aralarındaki farklara karşın yine de içsel ilişkileri vardır bu dönemlerin: Yaratıcılığın kuluçka dönemleri diye adlandırabileceğimiz bu dönemlerin anlamları, belirli bir nedensel başlangıç yapılarak açıklanamaz. Ortaklaşa tinsel gösterimlerin ortaya çıkış anlamları yalnızca, yeni birşeyin neden–sonuç ilişkisine yaslanan beklentileri olarak kabul edildiklerinde belirginleşir.

İkhnaton dönemi, Yahudi inanışı ve geleneklerine göre, dünya için saklanmış olan ilk tektanrılığın beşiğidir. Erken Hristiyanlık döneminin ham çocuksuluğu Roma İmparatorluğu'nun Tanrılar Kentine dönüşümünü muştulamaktan öte birşey değildi. Sanat ve bilimin yadsınışı, erken Hıristiyanlık için, bir yoksunluk değil, tersine tinsel bir kazanç sağlamıştır.

İlk Pre–Raphaelit'ler, klasik dönemden buyana yitirilmiş olan bedensel güzellik idealinin habercisiydiler. Barok Sanat;

kiliseye, ruhban sınıfa özgü biçemin sonu olmuştu ve onun kendi kendini yıkışı; bilimsel ruhun, Ortaçağ dogmatik ruha karşı utkusunu simgelemekteydi. Örneğin Tiepolo; tekniğinde sakıncalı alanlara ulaşmış olan bu sanatçıya, sanat açısından bakıldığında, bir çöküş belirtisi değildir, ancak tüm varlığıyla, daha çok gereksinim duyulmakta olan bir değişimi, bölünüşü gerçekleştirme çabasını görmekteyiz onda.

Bu oluşum ve durumlar yalnızca Ulysses'e değil, sanatsal eşdeğerlerine de olumlu ve yaratıcı bir değer yükler.

Güzellik ve anlam ölçütlerinin yokedilişiyle, Ulysses harikalar yaratır. Kanıksanmış duygularımızı aşağılar, anlayış ve hoşnutluk umutlarımızı düşkırıklığına uğratır, tüm bileşimlere (sentez) burnunu sokar. Bileşim ya da biçim üzerine herhangi bir belirtiden kuşkulanmamız bile kötü niyetlilik olur çünkü, Ulysses'de çağdışı bir eğilim belirtisi görmek, koskoca bir estetik kusur göstermekle eşdeğer olurdu. Ulysses üzerine ortaya atacağımız her türden kötü niyetli düşünü, söz, onun olağandışı niteliğine tanıklık eder, çünkü bu fesatlığımız, tanrısal nedenlerle bizden gizlenmiş olanları görmek istemeyen çağdışı insana duyduğumuz yerinme duygusundan kaynaklanmaktadır.

Nietzsche'nin 'Dionizyen' (tükenmek bilmez doğurganlığından haz duyan yaşama istenci) coşkusunda birikip usu dolduran tüm bu yönetilmez güçler, çağcıl insanda, damıtılmış biçimde taşmıştır. Faust'un 2.nci bölümündeki en karanlık parçalar, dahası Ecce Homo bile, şu ya da bu biçimde, kendilerini topluma önerir, sunarlar. Ancak tersine bir sanatı; kendini beğendirmek için hiçbir

atılımda bulunmayan, yalnızca nerede ineceğinizi bildiren, daha o zamanlar eskimiş ülküleri yıkmaya başlayan çağdaşların öncesi (Hölderlin anımsanmalı) gelenlerde kendini irkiltici biçimde duyuran, karşıt ve başkaldırıcı biçemdeki sanatı yaratmayı başarmış olan, yalnızca çağdaş insandır.

Yalnızca tek bir deneyim alanına bağımlı kalırsak, neler olup bittiğini görmemiz pek de olası değildir. Belirli bir noktayı hedefleyen, yöneltilmiş bir atılım değildir söz konusu olan, tersine, kullanılmayacak denli eskimiş bir dünyadan silkinmekte olan çağdaş insanın, hemen hemen evrensel bir yeniden katmanlaştırılmasıdır. Ne yazık ki, geleceği görmeyiz ve bunun sonucu olarak da, sözcüğün tam anlamıyla, Ortaçağ'lara ne kertede ait olduğumuzu bilemeyiz. Eğer geleceğin gözetleme kulelerinden, bizler kulaklarımıza dek gericiliğe batmış görünüyor olsaydık, buna en azından ben pek şaşırmazdım, çünkü bu durum bile, tek başına, neden Ulysses biçeminde sanat yapıtları olması gerektiği sorusuna yanıt verecektir. Onlar, eşit güçlerde ve inatçı bir dirençle karşılaşmadıkları sürece, etkileri yayılacak olan güçlü müshillerdir. Onlar, ancak en katı ve dayanıklı gereçlerle ele alındığında kullanımları olan bir çeşit psikolojik özelliklerdirler. Yokolmaya yüz tutmuş tutuculuğun ve tek yanlı değerlendirmelerin altını oyan Freud'cu kuramlarla ortak yanları da budur işte.

Ulysses bilimsel bir dil kullandığında bile, yarı–bilimsel nesnelliğin şovunu yapar, öte yandan, tam bir olumsuzlamadır ve tümüyle bilimsel olmayan bir karamsarlık sergilemektedir. Buna karşın yaratıcıdır –yokediciliğin yaratıcılığı– onda,

tapınakları yakan Herostratus'un teatral anlatımı olmasa da, çağdaşlarımızın burnunu gerçekliğin gölgeli yüzüne sürtme çabası göze çarpmakta; Joyce bunu herhangi bir kötü niyetle değil de, sanatsal nesnelliğin saf suçsuzluğuyla başarmaktadır.

Kişi, bu yapıtı kolaylıkla ve sonuna dek kötümserlikle yargılayabilir, ancak son sayfalara yakın, bulutların arasından hüzünlü bir ışığın süzüldüğünü ayırt eder. Kapkara bir çamur denizi içinden, 'Orcus'un tek ve tam olarak doğuşu, yedi yüz otuz–dört sayfaya karşılık, o tek sayfada yer alır. Şurada burada göze çarpan kristal pırıltıları nedeniyle, en çağdışı bir kişi bile, Joyce'un –birçok çağdaş sanatçıdan bile üstünlükle– işini bilen bir sanatçı olduğunu ayırt edebilir. Sanki o, daha üstün bir amaç uğruna, güçlerinden kutsal bir biçimde feragat eden bir ustadır. Gerçekten Joyce, 'yeniden yapılandırma'sında bile, dini bütün bir katolik olarak kalmıştır: Dinamitinin fitilini, temel olarak kiliseler ve kiliselerden doğan ve onlardan etkilenen tinsel, dinsel yapıtların diplerine uzatmıştır. Onun 'karşı dünya'sı, umutsuzca kendi politik özgürlüğünü yaşama çabası içindeki bir 'Erin'in (tarihin derinliklerindeki İrlandalı'nın adı) – Ortaçağ yapısında, darkafalı, özgün katolik atmosferidir. Joyce, Ulysses üzerine çalışmasını birçok yabancı ülkede sürdürürken, oralardan geriye, Ana Kilise ve İrlanda'ya büyük bir güven ve bağlılık duygularıyla baktı. Yabancı ülkelerdeki duraklarını, kendi İrlanda anılarının ve kırgınlıklarının burgaçlarında, gemisini sağlama almak amacıyla birer gemi demiri olarak kullanmıştı. Dahası, Ulysses kendi İthaca'sına bağlamaz kendini; tam tersine,

İrlanda kalıtımından kurtulmak amacıyla çılgın girişimlerde bulunur.

Onun bu davranışı, yöresel bir ilgi alanı oluşturduğu yani, dünyanın öteki yörelerine sıcak bakılmadığı sanısı uyandırabilir. Ancak, ilgi alanı dışında kalmaz dünya. Yerel olgu, az ya da çok evrensellik üstlenir, özellikle de Joyce'un çağdaşları göz önüne alındığında. Bu konumda yarası olan, gocunsun. Belirgin bir çağdaş topluluk söz konusudur ki, onların tümü de Joyce adına saygı duymakta olup, 1922'den bu yana, Ulysses'in on baskısını bir çırpıda okumuş olmalıdır. Bu yapıt, onlarca bir anlam taşımalı elbet, dahası, daha önce bilmedikleri, duygularca ulaşamadıkları birşeyler ortaya dökülmüş olmalı. Ulysses'de, cehennemsi bir sıkıntıya düşmemiş, tersine ondan yarar görmüş, onunla yenilenmiş, eğitilmiş, değişik bir yapıya kavuşturulmuş, 'yeniden katmanlaştırılmış' olmalılar. Kısacası, istenilen bir konuma fırlatılmış olmalılar, çünkü bunun tersi bir durum olsaydı, ancak en büyük bir kin duygusu, 1.nci sayfadan yedi yüz otuz–beş'inci ye dek okurun uyku sersemliğine düşmeksizin dikkatini ayakta tutabilirdi. Bu nedenle, boyutlarını şimdiye dek gözardı etmiş olduğum Ortaçağ Katolik İrlanda'sının önemli bir coğrafik alanı kapladığından kuşkulanmaktayım. Oraların, ortalama bir haritada yer aldığından çok daha geniş bir alanı kapsadığı kesindir. Bu sayın Dedalus ve Bloom'larıyla birlikte katolik Ortaçağları oldukça evrensel görünümdeler ve toplumun çok büyük kesimini oluşturan bu kişiler, dinsel çevrelerine öylesine bağlıdırlar ki, Joyce'un patlayıcılarından başka hiçbir şey onların dış etkilere karşı sımsıkı kapalı izolasyonlarını kıramazdı.

Doğruluğuna inandığım görüşüm şöyle: Bugün bile, Ortaçağ'ın karanlığına, boğazımıza dek batmış durumdayız bizler ve bu nedenledir ki, olumsuzluk ve yadsıma peygamberleri olan Freud ve çağdaşları, insanlara gerçekliğin öteki yüzünü açıklamak gereği duymuşlar ve bunca eleştirilmişlerdir.

Kuşkusuz, Hristiyan eğilimli biri için, insanların, kimi şeylerin gölgede kalmış yanlarına iteksizce gözatmalarını sağlamaya yönelik, çok güçlükler içeren, zorlu bir görevdi bu çabalar. Ve de ancak, tam bir ilgisizlikle karşılanabilirdi. Hayır, bu tür açıklamalar usun uygun ilgisiyle yapılmalıydı ve Joyce, bu konuda da bir ustadır. Ne var ki, bu metodla, ancak olumsuz duygunun gücü eyleme geçirilebilir.

Ulysses, kişiye; Nietzsche'nin 'kutsal küfürü tersinden anlayışı'nın nasıl gerçekleştirebileceğini gösterir. Joyce bunu soğukça ve nesnel biçimde ortaya koyar ve kendini, Nietzsche'nin düşleyebileceğinden bile daha çok 'Tanrıdan yoksun kılınmış' biri olduğunu gösterir. Bütün bunlar, açıklıkla belirtilmemiş doğru varsayımlar olup, tinsel çevreyle ayaklandırılan şaşırtıcı etkiler mantıkla değil, tümcek duyguyla bağlantılıdır. Kişi şu yanlış düşünceye yönelmemeli: Joyce'un anlaşılmazlığı, onun korkunç derecedeki soğukluğundan ve 'tanrı yoksunu' bir dünyayı açıklaması gibi nedenlerden kaynaklanmaz ve kitabından en küçük bir rahatlık bile duyulamaz yargısı da doğru değildir. Garip görünse bile, doğru olan, Ulysses'in dünyasının, dinsel doğum yerlerinin karanlığına umutsuzca bağlı kalmış insanların dünyalarından daha iyi olduğudur. Şeytan ve yıkıcı unsurlar ağır bassalar bile bütün bunlar; bize geçmişten kalıt

olan ve gerçekte kuralsız bir diktatör olan, yaşamı zenginliğinden soyup güçsüz kılan, önyargılılığın düşsel kurgusu olup da sonuçta dayanılmaz olan, töresel bir zorunluluk durumuna ulaşan "iyi"den çok daha değerlidir. Nietzsche'nin 'ahlâksal köle ayaklanışı', Ulysses için iyi bir slogan olacaktı. Kişiyi düzenin tutsaklığından kurtaran, kendi içi dünyasının ve doğasının nesnel olarak tanınmasıdır. Bolşevik isyancıların traşsız görünümlerindeki gibi, insan, tinsel bağlamdaki kendi iç dünyasında–kimi şeylerin nasıl olduğunu bir kez olsun, dosdoğru söylemekten çılgınca bir keyif duyar. Aydınlıktan gözleri kamaşmış biri için, karanlığın bir lütuf olduğu gibi, sınırsız çöl de, bir hapishane kaçkınına cennettir. Bugünün ortaçağ insanı için iyilik, güzellik ve sağduyunun simgesi dışında kalmak, kurtuluş anlamıyla eşdeğer bir anlam taşımaktadır. Ülküler, gölgeli yanlarından bakıldığında, dağ doruklarındaki pırıltı değil, işverenleri, amaç belirleyenleri simgelerler, ki bunlar, Sina'da zorba demagog Musa tarafından biçimlenmiş ve sonradan akıllıca bir yöntemle insanlığa yamanmış doğaüstü zabıta güçleri gibidirler.

Nedensel bakış açısından, Roman Katolikliğinin bir kurbanı görünümü verse de Joyce şu an için, olumsuzlukla doyuma ulaşan bir devrimci olduğu kadar, kendi protestosu ile de bir Protestandır. Duygu körelmesi, çağcıl insanın tanıtıcı bir niteliğidir ve hep de, duygusallığın arttığı anlarda, özellikle yanlış duygular karşısında, kendini bir tepki olarak ortaya koyar. Ulysses'deki duygu eksikliğinde, kendisini üreten çağdan kaynaklanan gizli bir duyarlığı görebiliriz. Ancak biz bugün, bunca duyarlı mıyız?

Yine geleceğin yanıtlaması gereken bir soru. Şimdilerde bile, çok büyük ölçülerde bir duyarlılık oyunu, (13) aldatmacası içinde olduğumuzu gösterecek yığınla kanıt bulunmakta. Savaş günlerinin toplumdaki yaygın acınası duyarlılığını bir düşünün. Bizim, öyle adlandırılan, hayırseverliğimizi düşünün. Tinbilimciler, duyarlıklarımızın acınası değil de, güçsüz kurbanları olduğumuzu çok iyi bilirler. Duyarlılık, acımasızlığın üzerine dikilmiş olan bir üstyapıdır. Duygusuzluk da bunun bir karşıt durumu olup, kaçınılmaz biçimde eşdeğer kusurları üstlenir. Ulysses'in başarısı, ondaki duygusal eksikliğin bile, okur üzerinde olumlu etki uyandırdığını kanıtlar, bununla da, onun bastırma çabasında olduğu duygu fazlalığının ayırdına varabiliriz. Çok derinden inanmışımdır ki; bizler yalnızca Ortaçağ batağına takılı kalmış değil, kendi öz duygusallığımıza da yakalanmışızdır. Bu nedenle, kültürümüzde, bir denge unsuru olarak, duygu eksinliğini öğreten bir yalvaçın yükselişi anlaşılabilir bir olgudur. Yalvaçların, genellikle katı yanlarından söz edilir, sürekli bir terslik gösterirler, ancak, denilebilir ki, kimi zaman 'tam üstüne basarlar'

Bilindiği gibi, yalvaçların büyükleri ve küçükleri vardır, Joyce'un, bunlardan hangisi olduğuna tarih karar verecektir. Herbir gerçek yalvaç gibi sanatçı da, kendi zamanının gizlerini nedensizce türküleyen biridir ve çoğunlukla tıpkı bir uyur;gezer gibi bilinçsizdir. Konuşan kendisidir ama, çağının ruhu onu güdümlemektedir ve bu ruhun sözlerinin doğruluğu, onun etkileriyle kanıtlanır.

Ulysses, çağımızın bir 'insanlık belgesi' –NİTELİĞİ TAŞIMASI YANINDA VE BUNUN bile ötesinde, bir gizi

barındırmaktadır. Tinsel bağımlılıkları yokedebilir ve soğukluğu, tüm duygusallığı –dahası, duyguyu bile– iliklerine dek dondurabilir, ancak bu sağlıklı etkiler, onun güçlerini tüketemez. Şeytanın tam kendisinin bu çalışmayı desteklediği savı ilginç olmasına karşın, doyurucu olmanın çok uzağında kalan bir varsayımdır. Onun içini yaşam doldurmaktadır ve de yaşam, hiçbir zaman belirgin bir biçimde kötücül ve yıkıcı değildir. Şurası bir gerçektir ki, ondaki en somut nitelik olumsuz ve yıkıcı oluşudur; ancak ardındaki soyutluğu sezinleyebilir kişi –ona anlam ve değerini veren gizli bir nedendir bu–. Sözcüklerden ve düşlerden oluşan bir yamalı yorgan, 'simgesel' olabilir mi? (Tanrı korusun) bir alegori düşüncesinde değilim ancak, doğasını anlıyamadığımız birşeyin simgesel anlamını düşünme çabasındayım. Bu garip yapıdan, hiç kuşkusuz, gizli bir anlam pırıltısı yayılacaktır bu durumda, bir başka zaman ve yerlerde duyulmuş kimi notalar ses vereceklerdir ve bunlar ola ki, düşlerden ya da unutulmuş ırkların gizemli erdemlerinden ses getireceklerdir. Bu olasılığa karşı çıkılamaz ancak ben, kendim, bir anahtar bulamamaktayım. Tersine, yapıt bana, tam bir bilinç ışığı altında yaratılmış görünmekte; bir düş değil bu, ne de bilinçaltı'nın dışa yansıması. Zarathustra (Zerdüşt) ya da Faust'un 2. bölümüyle kıyaslandığında, bu yapıt çok daha güçlü bir amaçlılık ve yöneliş gösterir. Kuşkusuz kişi, 'arketip' (İlk örneksel) özellikler taşıyan arkafonu sezinler.

Dedalus ve Bloom'un ardında, evrensel insanın tinsel ve cinsel figürleri yükselmektedir. Mrs. Bloom belki de, maddeciliğin içine karışmış bir dişil oluşumu gözlemekte ve Ulysses'in kendisi de bir kahraman olabilir. Ancak yapıt, bu

gidiş üzerine yoğunlaşmaz; tam anlamıyla ters yöne sapar ve bilincin en nesnel yanını ele geçirme yolunda ilerler. Açıkcası, simgesel olmadığı gibi, öyle olmak amacını da gütmez. Kimi yerde, bir parça olsun simgeye başvurmuş olsaydı, bilinçaltı; tüm önlemlere karşın, yazara bir–iki oyun oynardı. Simgeye başvurulmuşsa bu durum; kişinin o simgenin anlaşılmaz doğasını araştırdığını, sözcüklerde kendinden kaçan gizi yakalamaya çalıştığını gösterir. Yakalamaya, anlamaya çalıştığı şey, ister yaşadığı dünyaya özgü, ister tinsel birşey olsun kişi, tüm ussal gücüyle ona yönelmek ve derinliklerde kıskançlıkla saklanmış altını gün ışığına çıkarabilmek için, renk değiştirip duran peçesinden içeri geçmek zorundadır.

Ancak, Ulysses ile ilgili en umut kırıcı durum, binlerce peçenin ardında gizli hiçbir şeyin bulunmamasıdır; ne dünyaya döner yüzünü o, ne de tinsel olana, ama kozmik uzaydan bakan ayın soğukluğunca, varoluşun ve çürümenin güldürüsünü ve kendi döngüsünü izlemeye bırakır. İçtenlikle umut etmekteyim ki, simgesel bir yapıt değildir Ulysses, eğer olsaydı, amacına ulaşamazdı. Yedi yüz otuz–beş sayfanın altına, eşsiz bir özenle saklanmış olan bu giz ne olabilir ki –bunca karşı konmazcasına süren? Kişinin, sonuçsuz bir hazine avında, zamanını ve gücünü boşa harcamaması daha iyi olurdu. Gerçekten de, yapıtın ardında simgesel hiçbir şey olmamalı, tersi durumda, Bloom ve Dedalus'u sonsuzluğa sürüklerken, bilincimizi tinsel ve bedensel dünyaya geri çekecek, yaşamın binbir yüzüyle şaşkına çevirecekti. Oysa bu, tam da Ulysses'in önlemeye çalıştığı şeydir: –Ne tanrılara ne de duygusallığa köle, ne aşk ne de nefret duyarak ve ne

inanç ne de önyargılara bağlanarak– nesneden sıyrılmış bir bilinç, Ay'ın gözü olmak isteğindedir o. Bunu öğütlemez, yapar Ulysses –bilinç ayrılması, bu yapıtın sisleri içinden parlayan amacıdır. Kesinlikle onun gerçek gizidir bu; (14) yeni kozmik bilincin gizi; ve yediyüzotuz–beş sayfa boyunca güçlükle ve bilinçle ilerleyene değil, ancak onun dünyasına ve usuna gözünü dikerek yediyüzotuz–beş gün boyunca Ulysses'in gözleriyle izleyen kişiye kendisini açığa vurur. Her şeye karşın, bu zaman boyutu, simgesel olarak ele alınmalıdır –"bir kez, nice kez ve yarım kez"– dolayısıyla belirsiz bir zaman; yine de dönüşümün gerçekleşebileceği kadar uzun bir zaman.

Bilinç ayrışması; (15) dünyanın ve tinsel varlığın çarpışan kayalıklarında, Scylla ile Charybdis arasında, Symplegades'ler arasında yelken basan Odysseus'un Homerik imgesince, ya da düşsel Dublin cehennemindeki Baba John Conmee ve İrlanda Genel Valisi arasında olup bitenlerce açıklanabilir. "bir yana firlatılıp atılan kümelenmiş ışık," Liffey boyunca sızarak (sayfa. 239):

"Yalvaç İlyas, kürekli küçük kayık, biryana firlatılıp atılan ışık kümesiyle, gemilerin ve trollerin yanıbaşından, mantar takımadaları arasında, yeni Wapping caddesi ötesindeki Benson'un takasını sıyırıp, Bridgewater'den taşıdığı tuğlayla yüklü Rosevean üçdirekli yelkenlisi boyunca doğuya doğru ilerledi"

Bilinçten bu kopukluk, bu kişilikten uzaklaşış, Joyce'sal Odyssey'in İthaca'sı olabilir mi? (16)

Kişi, bir hiçlik dünyasında hiç değilse "O"nun –James Joyce'un kendisinin– orada kalmış olabileceğini düşünebilir.

Ancak hiç kimse, tüm bu mutsuzlar arasında, bu yapıtın belirsiz 'Ben 'lerinin ve tekil, gerçek egosunun görüntüsünü ayırt etti mi acaba? Gerçek, Ulysses'deki her kişi üst düzeyde gerçektirler; hiçbiri, olduğundan farklı olamaz, tümü de her açıdan yalnızca kendileridir. Dahası, hiçbirinin bir egosu yoktur. Tüm bu Dedalus'lar, Bloom'lar, Harry'ler, Lynch'ler, Mulligan'lar ve ötekiler, "hiçbir" yerde başlayıp, "hiçbir" yerde biten ortaklaşa bir düşün içinde gelip giderler ve bunların oluşumu yalnızca o kişilik taşımayan – görülmez Odysseus, bunları düşlediği içindir. İçlerinden hiçbiri bunun ayrımında değildir ancak yaşamalarının tek nedeni; bir tanrının, taşını onların varlığı üzerine oynamasıdır. İşte bu nedenle yaşam –vita somnium breve– dir ve Joyce'sal kişilikler de bu denli gerçektirler. Ancak, onları saran ego, hiçbir yerde ortaya çıkmaz, kendini hiçlikle, yargısızlıkla, sevimsizlikle, insana özgü tek bir belirti olsun yüklenmemekle kendilerini belli ederler. Bu kişilerin yaratıcısı ortalıkta yoktur, sanki Ulysses'in sayısız kişileri arasında erimiştir. Ancak, belki de salt bu nedenle, yapıtın tümü, dahası son bölümdeki noktalama işaretlerinin eksikliği bile, Joyce'un ta kendisidir. Onun; 16 Haziran 1904 gününde oluşan olayları bir bakışta, dingince kavrayan, çevresinden soyutlanmış derin bilinci, şunları söylüyor olmalıdır: Tat twam asi, "Bu sanat sen–'sen, daha üst anlamda ego değil, kendine özgü, 'kendi' oluşsun. İşte bu 'benlik', ego'yu, non-ego'yu, iç bölgeleri, bedenin boşluklarını, images et lares'i ve de cennetleri kapsar.

Her ne zaman Ulysses'i okumaya kalkışsam, (17) usuma Richard Wilhelm'ce yayınlanmış olan bir Çinli'nin resmi gelir;

meditasyon durumundaki bir yogi'dir bu; başının üzerinden türeyen beş insan figürü ve onların da herbirinin başı üstünde biçimlenen yine beşer insan figürü ile canlandırılmış olan bir yogi. Bu Çin resmi, yogi'nin insan 'ben'inin, kişisel egosundan sıyrılıp da, daha karmaşık ve daha nesnel bir boyuta geçiş anındaki tinsel durumunu betimlemektedir. Bu, "dingin ve yalnız ay tekerleği"nin, yüzyıllardır aranan ve yüceltilen, Hint ve Çin bilgeliğinin en paha biçilmez incisi değerindeki Doğu'ya özgü günahlardan arınmanın tek amacı olan 'olmak ve olmamak' özsözünün, 'sat–chit–ananda'nın durumudur.

'Hafif buruşuk not kâğıdı', Doğu'ya doğru sürüklenir. Bu buruşuk not, her kezinde gizemli bir biçimde 'Elijah' (Yalvaç İlyas) ile bağıntılı olarak, üç kez Ulysses'de ortaya çıkar. Bize iki kez "Elijah geliyor." denilmiştir. Gerçekten de o, genelev sahnesinde (Faust'un Walpurgis Gecesindeki Middleton Murry ile doğru bir kıyaslama yapıldığında) notun gizeminin Amerikanca açıklandığı yerde ortaya çıkar. (sayfa 478):

"Delikanlılar şimdi yatın. Tanrının saati 12,35'dir. (18) Annene orada olacağını söyle. Çabuk ol ve kurnazca ası oyna. Tam burada katıl. Sonsuzluk kavşağında, duraksız koşuya yer ayırt. Son bir söz daha, Sen bir tanrı mısın yoksa hapı yutmuş bir sersem mi? Mesih'in Coney Adası'na gelmesine hazır mıyız? Florry Christ, Stephen Christ, Zoe Christ, Bloom Christ, Kitty Christ, Lynch Christ, bu evrensel gücü duyumsamak size bağlı. Evrenden korkar mıyız biz? Hayır. Açıların kenarları erinde ol. Prizma ol. Senin içinde daha yüce bir 'ben' var. Sen bir İsa, bir Guautama, bir İngersoll ile dost olabilirsin. Tümcek bu titreşimin içinde

misin? Ben olduğunu söylüyürom. Bir kez sersemlettin mi, mürıtler ve de cennete sürülen geyik arabası çağdışı kalır. Beni anladın mı? Bu bir yaşamaydmlatıcısıdır, tamam mı? Şimdiye dek en sıcak olan bir şey. İçinde reçel olan, bütün bir pastadır o yalnızca. En sevimli, en huysuz bir çizgidişidır. Uçsuz bucaksız ve olağanüstüdür. Yenileştirir."

Kişi ne olduğunu anlıyabilir: İnsan bilincinin ayrılışı ve onun sonucu olarak da, tanrısala yaklaşması –Ulysses'in tüm temeli ve en yüce sanatsal başarısıdır bu– geleneksel bir formülün cübbesinde görülür görülmez, bir sıçrayışta genelevin sarhoş tımarhanesindeki cehennemsi bir çarpıklığa katlanır.

Ulysses, kederli gezgin; ada ülkesine, yurduna dönmek için çırpınır, kendi benliğine dönüş için on sekiz bölümün karmaşasınca ilerler ve kayıtsızca 'yükseklerden bakarak' aptalların dünyasından kendini kurtarır sonunda. Aptallar dünyasının ötesine geçmeyi, –Faust'un uğrunda çaba harcadığı, İsa ya da Buddha'nın başardığı şeyi– zıtlıklardan kurtulmayı başarır. Ve tıpkı Faust'un sonsuz dişilikte eriyişi gibi, Molly Bloom da (ki, Stuart Gilbert onu tomurcuklanan dünya ile kıyaslamıştır) uyumlu bir son nota ile çığlıklı, cehennemi uyumsuzluklara kutsal bir bitiriş yaparak, noktalama işaretleri olmayan monologunda son sözü söyler.

Ulysses, Joyce'un içindeki yaratıcı tanrıdır, kendini fiziksel ve düşünsel dünyanın karmaşasından kurtarmış ve onları ayrıksı bir bilinçle izleyen gerçek bir yaratıcı. Goethe için Faust, Nietzsche için Zarathustra ne idiyse, Joyce için de Ulysses öyledir. Samsara'daki kör karmaşadan sonra kutsal evine dönen daha yüksek bir 'ben'dir. Tüm yapıt boyunca,

Ulysses görünmez, yapıtın kendisidir Ulysses, James Joyce'un küçük bir evrenidir, tek bir kişi içindeki dünyanın benliği ve benliğin dünyasıdır. Ulysses evine ancak, usun ve nesnenin dünyasına sırtını çevirdiğinde dönebilir. Bu da kuşkusuz, 1904 yılının on altı Haziran gününün altında yatan bir bildiridir; herhangi bir adamın hergününden biri, –HİÇBİR AYRICALIĞI OLMAYAN KİŞİLERİN– huzursuzca başlayıp amaçsızca birşeyler yapıp eylediği günlerden– gölgeli bir resim, düşsel, cehennemi, şeytanca; olumsuz, çirkin, kötücül ama gerçek... Kötü bir resim, insana kötü düşler gördürebilir ya da evrensel bir 'Ash Wednesday' (Paskalya öncesi ilk çarşamba günü)nün havasına sokabilir, tıpkı yaratıcı'nın 1 Ağustos 1914'de hissetmiş olabileceği gibi. 1914'de, yaratılışın yedinci günündeki iyimserliğin ardından yaratıcı, kendi elişi ile kendini tanımlamayı oldukça güç bulmuş olmalı.Ulysses, 1914 ile 1921 yılları arasında yazıldı – dünyanın özellikle güleryüzlü bir resmini çizmek ya da onu sevecenlikle kollar arasına almak için, koşulların hiç de uygun olmadığı zamanlar. (Bu açıdan bakıldığında, bugün için de aynı şey söylenebilir ya...). Bu nedenle, sanatçının içindeki yaratıcının olumsuz bir resmini çizmiş olması, şaşırtıcı değildir, ancak, öylesi kafirce olumsuz bir tabloydu ki bu çizilen; Anglo– Sakson ülkelerde, bu yapıt, Genesis'teki yaratılış öyküsüyle ters düştüğü savı ve böyle bir skandaldan kaçınma düşüncesiyle yasaklandı. Ve işte, yanlış anlaşılmış yaratıcının, kendi yurdunu arayışında nasıl Ulysses'leştiğinin öyküsüdür bu yapıt.

Ulysses'te, tüm sanatseverlerin çok hoşlanacakları, çok az duygu yer alır. Ancak, varsayalım ki, Ulysses'in bilinci başıboş duyuşlara değil de, uslamlayan, anlayış dolu ve duyumsayan bir yüreğe sahip olan bir egodur. Ardından, onsekiz bölüm boyunca süren upuzun bir yol uzayıp gider ve çok fazla acının ve çılgınlığın üstesinden gelen yolcu, günbatımında, yaşamın başlangıcını ve bitimini belirleyen Yüce Ana'nın kolları arasında batacaktır. Ulysses'in bencilliği altında, büyük bir sevecenlik gizlidir; o, ne güzel, ne de iyi olan ve hep, daha da kötüye giden bir dünyanın acılarını bilir, sonsuza doğru yinelenen hergün boyunca, insanın bilincinde saatler, aylar, yıllarca sürüklenen bir budalaca dansın içinde umutsuzca yuvarlanır gider. Ulysses, bilincin nesneden ayrışmasına kendini götüren adımı atmak yürekliliğini göstermiş; kendisini bağımlılıktan, karışıklıktan ve yanılsamalardan kurtarmış ve böylece de yuvasına doğru yönelebilmiştir. Yaratıcı deha bir değil, birçok yönlü olduğundan, o, bize, kişisel düşüncenin öznel anlatımından çok daha fazlasını verir ve anlamını, alınyazısını en az sanatçının kendisi denli somutlaştırdığı kalabalığın ruhlarına doğru, sessizlik içinde konuşur.

Joyce'un çalışmasında, olumsuz görünen bütün soğukkanlı, garip, bayağı, gülünç, şeytanca şeyler, gerçekte övgüye değerdirler ve bu nedenle de, olumlu erdemleridirler onun. Joyce anlatılmaz ölçülerde zengin ve binbir yüzlü dili, sıkıcı ve tekdüze bir solucan gibi sinsice, ilerleyen bölümlere yayılır, ancak bu korkunç düzeyde sıkıcılığın, tekdüzeliğin, bu yapıtı, dünyanın boşluk ve yoksunluğunun anlatıldığı Mahabharata'sı aşamasına, destansı görkemine de ulaştırdığı

gözlerden kaçmaz. "lağımlardan, çatlaklardan, kuburlardan, çöp yığınlarından tüm çevreye boğucu kokular yükselir." (sayfa. 412). Ve bu açık dışkılık içinde, tıpkı düşlerdekince, dinsel bağlamdaki en yüksek düşünceler kafirce çarpıtılarak yansıtılır. (Alfred Kubin'in Die Andere Seite'si başkentli Ulysses'in köylü olan bir kuzenidir.)

Dahası, bunu bile, yadsınamıyacağından dolayı kabul ederim. Öyle ki, ölüm öğretisinin (eschatology), çürüme öğretisine (scatology) dönüşümü Tertullian'ın savını doğrular: Anima naturaliter christiana.

Ulysses, kendini vicdanlı bir Hristiyan karşiti olarak gösterirken, Katolik inancının da sımsıkı sürmekte olduğunu kanıtlar. O, yalnızca bir hristiyan değil, daha da üst düzeyde bir Budist, Shivaizt ve bir Gnostik'tir. (sayfa. 481):

"(Dalgaların bir seslenişiyle.)... Tanrıların ak yoghini. Hermes Trismegistos'un görünmez pimander'i. (Deniz yelinin ıslık çalan sesiyle) Punarjanam patsypunjaub. Ayaklarımı sürümeyeceğim artık. Biri tarafından söylenmişti: soldan kaçın, Shakti mezhebi. (Fırtına kuşlarının bir çığlığıyla.) Shakti, Shive. Karanlığa gizlenmiş Baba... Aum. Baum. Pyjaum. Yurtluğun ışığıyım ben, düşsel kremalı tereyağım ben."

Ne denli dokunaklı ve anlamlı değil mi? Gübre yığınları üstünde bile, tinin en eski ve soylu hazineleri yitmez. İnsan ruhunda, kutsal esinin sonuçta son soluğunu verdiği ve iğrenç pislik içinde çürüyebildiği hiçbir yarık bulunmaz. Bütün kafirce yol ayrımlarının babası, yaşlı Hermes haklıdır: "Yukarısı neyse aşağısı da odur." Stephen Dedalus, kuş kafalı gök adamı, havanın yoğun gazla dolu bölgelerinden

kaçmaya çabalarken, yeryüzü bataklığı içine düşer ve en derinlerinde, yine kaçtığı yüksekliklerle karşılaşır. "Ve yeryüzünün en uzak sonlarından mı kaçmalıydım ben?.." Bu tümcenin sonları, Ulysses'deki Tanrı karşıtı küfürün en inandırıcı kanıtını oluşturmakta. Daha da iyisi, şu herşeye burnunu sokan Bloom, huysuz ve iktidarsız şu şehvet düşkünü, pisliğin içinde daha önce başına hiç gelmemiş bir şeyi dener: Öz biçimsel değişimini. Sevindirici haberler: Cennetlerden gelen sonsuz belirtiler yokolduğunda, yer mantarı arayan domuz, onları yeni baştan toprağın içinde bulur. En üst katmanda olduğunca, onlar en alt katman olarak değişmez biçimde damgalandıkları için, yalnızca Tanrı'nın lanetlediği ılımlı orta katmanlar dışında hiçbir yerde bulunmazlar. (19)

Ulysses, kesinlikle nesnel, kesinlikle dürüst ve doğrudur. Kişi, dünyanın ve tinsel varlığın gücüne ve kaypaklığına ilişkin olarak onun gösterdiği kanıtlara güvenebilir. Ulysses, kendi başına gerçekliktir, yaşamdır, anlamdır; egonun, non-egonun, maddenin ve usun düşselliği onda bütünleşmiştir. Ve ben, tam da bu noktada bay Joyce'a şunu sormak isterdim: Hiç kendinizin, Ulysses'in bir temsilcisi, bir düşüncesi ve belki de bir Ulysses karmaşasının tam kendisi olduğunuzu ayırt ettiniz mi? O Ulysses ki, yüz gözlü Argos gibi yanı başınızda durmakta, sizin için bir dünya ve karşı-dünya kurgulamakta, bu dünyayı ve karşı-dünyayı öyle şeylerle doldurmakta ki, kendi egonuzun farkına onlarsız varabilmeniz olanak dışı kalmaktadır. Değerli bir yazarın, bu soruya ne yanıt verebileceğini bilmiyorum. Ya da bunun, benim işim olup olmadığını da bilmiyorum, ancak fizikötesi

yolda ilerlememi hiçbirşey durduramaz benim. Dünyanın tüm özelliklerini barındıran bir küçük parçası olarak Dublin'in, 16 Haziran 1904'de, dünya tarihinin kaotik bütünlüğünden ne denli ustaca çıkarıldığının, yalıtılmış bir gözlemci tarafından, öğretici bir kesinlikle, tüm ayrıntılarıyla aktarıldığının ayrımına varan herkes, bu soruyu sormaya zorlanacaktır. İşte caddeler, evler, yürüyüşe çıkmış genç bir çift, reklamcılık işine gitmekte olan gerçek bir Bay Bloom ve özlü bir felsefe ile yolunu saptırmış gerçek bir Stephen Dedalus. Bay Joyce'un, kendisinin bile, Dublin'de bir köşe başında belli belirsiz göze çarpma olasılığı var. Niçin olmasın ki; Joyce'un kendi de, Bay Bloom denli gerçektir, dolayısıyla ortaya çıkarılabilir, parçalara ayrılıp; (Sanatçının Genç Bir Adam Olarak Portresi) gibi de betimlenebilir, öyleyse kimdir Ulysses?

Hiç kuşkusuz, bir bütünlüğün, bir toplamın simgesidir ve tekliktir, Ulysses'de yer alan tüm tekil görüntülerin bütünüdür – Bay Bloom, Stephen Bayan Bloom ve ötekiler, Bay Joyce'u da içermek üzere... Bir varlık düşünün ki; yalnızca birbiriyle çatışan, bozuk-düzendeki sayısız tınlerin sıkıştırılmasıyla yoğunluk kazanan renksiz bir ruh değil, aynı zamanda evlerden, caddelerden, kiliselerden, Liffey'den, genelevlerden ve denize doğru sürüklenmekteki, kırıştırılmış bir kâğıt parçasından oluşmuştur – ve o sırada da duyan, kaydeden bir bilinç taşımaktadır. Böylesi bir canavarca oluşum, kişiyi kurgulamak zorunda bırakır, özellikle de o kişi, hiçbirşeyi kanıtlıyamıyorsa ve yalnızca tahmin yürütmek durumunda kalmışa. Açığa vurmam gerekir ki, bir cam yansımasında tüm nesnelerin öznesi

durumunda olan Ulysses; Bay Bloom gibi davranan bir varlık olarak, bir basımevi olarak ya da kırıştırılmış bir kâğıt parçası olarak, gerçekteyse; tüm bu örneklerin "gizli karanlık babası" olarak, çok daha anlaşılır birşeydir. "Ben kurban eden ve edilenim." İçsel bölgelerin diliyle: "Ben düşsel kremalı tereyağım." Dünya sevgiyle sarıldığında, tüm bahçeler çiçeklenir, ama arkasını döndüğü anda, her zamanki boş günler birbirini izler – labitur et labetur in omne volubilis aevum. (20)

Yaratıcı, öncelikle aşırı gurur duygusu içinde, kendine kusursuz görünen bir dünya yarattı; ancak başını kaldırıp, dikkatlice baktığında, kendi elinden çıkmamış bir ışık gördü. Bunun üzerine, kendi evine çekildi. Ama bunu yapar yapmaz; erkeksi yaratıcı gücü, dişil olmaya dönüştü ve açıklamak zorunda kaldı:

Bütün ölümlü şeyler
Yalnızca yansımalardır
Ancak ulaşılmaz olanda
Gerçek kusursuzluk vardır
Gerçekte olup biten
Anlatılmaz olandır
Ve sonsuz dişiliktir
Bizi ayartıp duran

Mikroskop lamındaki örnekte, çok aşağılarda, yeryüzünde, İrlanda'da, Dublin'de, 7 Eccles sokağında, 1904 yılı Haziran ayının 17. günü, saat sabahın altısı; yatağından

uykulu bir durumda doğrulmakta olan bayan Bloom'un uysal sesi konuşur:

"O ve deniz kıpkırmızı kesilir kimi zaman bir ateş gibi ve görkemli günbatımları ve Alameda bahçelerindeki incir ağaçları evet ve bütün belirsiz küçük caddeler ve pembe ve mavi ve sarı evler ve gül bahçeleri ve yasemin ve sardunyalar ve kaktüsler ve dağının bir çiçeği gibi bir kızı olduğum Gibraltar evet gülü Andalusyan kızlarının yaptığı gibi saçlarımın arasına koyduğumda ya da kırmızıya büründüğümde evet ve beni Fas duvarının altında nasıl öpmüştü ve iyi diye düşünmüştüm en az herhangi biri denli iyi ve sonra yine soran gözlerle sormuştum ona evet ve sonra o bana benim evet demeyi kabul edip etmiyeceğimi sormuştu benim dağ çiçeğim ve önce kollarımı ona doladım evet ve onu kendime doğru çektim böylece göğüslerimi sütün kokuyu hissedebilirdi evet ve kalbi çılgınca çarpıyordu ve evet evet dedim evet diyeceğim."

O Ulysses, sen, amaç-sarhoşu, amaç-yüklü beyaz adam için gerçek bir dinsel yapıtsın. Sen, tinsel bir deneyim, çileci bir öğreti, acılı bir ayin, onsekiz imbiğin üst üste dizilişiyle, amino asitlerin, ağulu gazların ve ateşin ve buzun, yeni ve evrensel bilinç cininin damıtıldığı, gizemli bir amaç uğruna güdülen yol ve yöntemsin.

O Ulysses, hiçbirşey söylemiyor ve hiçbirşeyi ele vermiyorsun, ancak bizlerin imanımızı gevretiyorsun. Penelope'nin, artık dokuması hiç sona ermeyecek giysisini dokumaya gereksinimi kalmadı, o artık kocası serserice dolaşmalarına son verdiği ve eve döndüğü için, yeryüzünün

bahçelerinde keyfine bakıyor. Bir dünyanın yok olduğu yerde yenisi yaratılır.

Son söz: Ulysses okumalarımda, oldukça başarılı olmaya başladım artık – İleri!

SON EK

Yukarıdaki çalışmanın doğuşu ilgi çekicidir, çelişkili açıklamalar içeren çevirileri yayınlanmıştır. Gerçek olduğuna inanılandan başlıyarak, bu çevrilenler şunlardır:

1- 9. paragrafta Jung, bu incelemeyi bir yayımcının ona, "Joyce ya da Ulysses üzerine düşüncelerini" sorması üzerine yazdığını belirtmişti. Bu kişi, 1927 yılında, Ulysses'in Almanca çevirisinin yayınlandığı (2. ve 3. baskılar, 1930) Rhein-Verlag (Zürih) eski başkanı olan Dr. Daniel Brody'dir. Dr. Brody, 1930 yılında Münih'te Jung tarafından verilen "Yazarın Psikolojisi" konulu bir konferansta bulunduğunu anlatmıştır. (Büyük bir olasılıkla bu, önceki çalışmalardan olan "Psikoloji ve Edebiyat"ın eski bir uyarlamasıydı). Jung'la konuştuktan sonra Dr. Brody, Jung'un adını vermeksizin Joyce'a ilişkin düşünceler ürettiğini söylemiştir. Jung, bunu yalanlamışsa da, Ulysses'ten bir bölüm okumuş ve etkilenmiş olduğunu belirtmiştir. Dr. Brody – Rhein-Verlag'ın bir Edebiyat dergisi çıkarma hazırlığını ve ilk sayıda Jung tarafından, Joyce üzerine yazılmış bir İnceleme ile başlamak istediklerini duyurmuştu. Jung bu öneriyi uygun bularak, yaklaşık bir ay sonra Dr. Brody'ye -Dr. Brody'nin

görüşüyle, Joyce ve Ulysses'e katı, rahatsız edici yaklaşım içinde, olayı klinik bir olgu bakış açısıyla ilgilenilmiş olduğu- İncelemeyi gönderir. Dr. Brody, kendisine "NIEDRIGER-HANGEN" (aşağı sallandır) anlamında 'yayınlayıp ortaya çıkar' diye telgraf çeken Joyce'a göndermiştir. (Joyce; saldırgan bir ses duyuranların, herkesin görebileceği bir yere asılması için bir emir vermiş olan Büyük Frederick'e gönderme yapmaktaydı.) İçlerinde Stuart Gilbert'in de bulunduğu Joyce'un arkadaşları, Jung'un basılması için diretişine karşın, yayınlanmamasını önermişlerdi. O sıralar, Almanya'da politik gerilim yükselmiş, bu nedenle de Rhein-Verlag, Edebiyat dergisi tasarısından vazgeçme kararı alarak, söz konusu yazıyı Dr. Brody eliyle Jung'a geri göndermiştir. Bunun ardından, Jung, Deneme'yi gözden geçirip (katılığını bir parça eksilterek) 1932 yılında Europaische Revue'de yayınlar. Özgün biçimi hiçbir zaman ortaya çıkmaz.

Yukarıda belirtilen özet, Dr. Brody ile yayıncılar arasındaki son görüşmelere ve Dr. Brody'nin güvenini kazanmış olan Prof. Richard Ellman'ın mektubunun içeriğine dayanmakta. Prof. Ellman, bu konuyu Joyce üzerine yazdığı yaşamöyküsünün yeni bir baskısında ele alacağını belirtmiştir.

2- James Joyce üzerine yapıtının ilk baskısında (1959, sayfa 641) Prof. Ellman; Brody'nin Jung'dan, Ulysses'in Almanca çevirisinin üçüncü baskısı (1930'ların sonu) için bir önsöz istediğini yazar. "James Joyce'un Dünyası"nda Patricia Hutchins, Jung'a bir söyleşide gönderme yapar: "Otuzlarda, benden Ulysses'in Almanca baskısı için önsöz yazmam istendi ama gerçekte bu bir başarı olmadı. Sonradan bunu

yapıtlarımdan birinde yayınladım. İlgim, yazınsal değil ancak mesleksel... Benim açımdan yapıt, en değerli dökümandı..."

3- Harriet Shaw Weaver'a 27 Eylül 1930'da Paris'ten gelen bir mektupta, Joyce şöyle yazar, "Rhinverlag Jung'a, Gilbert'in kitabının Almanca baskısı için bir önsöz yazması önerisinde bulundu. O ise buna, onların üzüldüğünü, ancak benim onlardan bunu kullanmalarını istediğimi anlatan, çok uzun ve düşmanca, saldırgan bir yanıt verdi," (Mektuplar, Basım Stuart Gilbert, sayfa 294) Rhinverlag, 1932'de James Joyce'un "Ulysses"inin Almanca basımını yapar: A study, as Das Ratsel Ulysses. Bay Gilbert, yayıncılara yazdığı bir mektupta şunu söyler: "Jung'un. Ulysses Denemesinin anılarımda belirsiz kalmasından korku duyuyorum, ancak... Jung'dan Ulysses'in hiçbir Almanca baskısı için değil de, benim Ratsel için bir yazı yazmasını istediğinden az çok eminim." Prof. Ellman, hemen ardından mektubunda yorum yapar: "Kuşku duymaktayım ki, Jung'la pazarlığın belli bir aşamasında, Deneme'yi, Gilbert'in yapıtı için önsöz olarak kullanma olasılığı ortaya atılmış olabilir, tıpkı Brody'nin önerisinde ya da Joyce'unkinde olduğunca."

Jung, Joyce'a aşağıdaki mektupla birlikte, Deneme'sinin elden geçirilmiş çevirisinin bir örneğini gönderir. (cf. Ellman, James Joyce sayfa 642):

Küsnacht-Zürich
Seestrasse 228
27 Eylül 1932

James Joyce Esq.
Hotel Elite
Zürich

Sayın Bay,

Sizin Ulysses'iniz, dünyayı öylesine altüst olmuş psikolojik bir sorun olarak sundu ki, birçok kez onun psikolojik sorunları üzerine, olası bir bilirkişi olarak çağrıldım.

Ulysses, aşırı ölçüde çetin bir ceviz olduğunu kanıtladı bana, usumu yalnızca en alışılmadık çabalarla zorlamanın ötesinde, alışılmışın dışındaki uzunlukta yolculuklara da zorunlu kıldı. (Bir bilimadamının dayanak noktalarından konuşulursa).

Yapıtınız bir bütün olarak, bana sonu gelmeyen bir acı verdi, üç yıl boyunca, kendimi kitabın içeriğine sokmayı başarıncaya dek, bu yapıt üzerine kara kara düşünüp durdum. Ancak, şunu belirtmeliyim ki, size olduğu denli yapıtınıza da çok büyük gönül borcu duymaktayım, çünkü ondan pek çok şey öğrendim. Ola ki, hiçbir zaman, kitabınızdan tam anlamıyla hoşlandığımdan emin olamıyacağım, çünkü çok fazla sinir bozucu etkiler ve gri tonlar taşımakta benim için. Aynı zamanda, Ulysses üzerine yazdıklarımdan sizin de hoşlanıp hoşlanmıyacağınızı bilmiyorum, çünkü ben tüm dünyaya ondan ne denli

sıkıldığımı, ne denli söylendiğimi, ne ölçüde ilgilendiğimi ve ne denli hayran olduğumu söyleyemedim. Sondaki 40 sayfalık duraksız koşu, gerçek psikolojik yetkinlikler içermekte. Sanıyorum ki, şeytanın büyük annesi, bir kadının gerçek tinsel dünyası üzerine, benim bilemiyeceğim pek çok şeyi bilir.

Ben yalnızca bu küçük Deneme'mi, Ulysses'inizin labirentinde yolunu yitiren ve tümüyle şansın yardımıyla kurtulabilen kusursuz bir yabancının güldürülü bir çabası olarak sunmaya çalışıyorum size. Denememden toplayabileceğiniz bütün sonuçlar, Ulysses'in dengeli sayılabilecek bir tinbilimciye yaptıklarıdır.

En derin teşekkürlerimle,

Saygılarımla
J. G. Jung

Ulysses'in Jung'daki kopyasının ilk (ya da son) boş sayfasında, Joyce'un elyazısıyla aşağıdaki not bulunmakta: "*Dr. J. G. Jung'a yardımları ve düşünceleri için teşekkürlerimle.*

James Joyce.
Xmas 1934. Zürich."

Kopya, Jung'un Deneme'yi yazdığı sırada sahip olduğu örnek olmalı, çünkü tırnak içine alınmış kimi bölümler, kurşun kalemle imlenmiş.

PİCASSO (1)

Bir tinbilimci olarak, tüm coşkumu Picasso üzerinde yoğunlaştırdığım için, okurdan özür dilemek zorunda duymaktayım kendimi. Eğer bu bana yetkili bir makamdan önerilmiş olmasaydı, belki de hiçbir zaman, bu konuda kalem oynatmazdım. Ressamın ve onun garip yaratısının bana önemsiz bir konu olarak görünmesi değildir bunun nedeni – herşeyden önce, onun yazınsal sanattaki kardeşi olan James Joyce ile ciddi bir biçimde ilgilenmiştim. (2) Tam tersine, Picasso sorunu bana, küçük bir Deneme'nin kapsayamıyacağı denli geniş, güç ve karmaşık göründüğünden, bütün ilgimi çekmekte. Bu konu üzerine, düşünce ileri sürme yürekliliği bulsam bile, kesinlikle Picasso'nun sanatı ile değil, sanatının psikolojik yanı ile ilgili olmalıydı bu. Bu yüzden de, sanatsal eleştiri ile ilişkili estetik sorunları bir yana bırakıp, bu düzeydeki bir sanatsal yaratıcılığın altında yatan tinsel olgularla kendimi sınırlayacağım.

Yaklaşık yirmi yıldır kendimi, tinsel durumların resimsel anlatımı psikolojisiyle meşgul etmekteyim ve bu yüzden, Picasso'nun yapıtlarına profesyonel bir bakış açısından yaklaşmak durumundayım. Deneyimlerimin ışığında, okuru temin ederimki, Picasso'nun tinsel sorunları üzerine, yapıtlarından edindikleri izlenimler, benim hastalarımınkilerle kuvvetlice örtüşmektedir. Ne yazık ki, karşılaştırmalı çalışma

ürünlerimiz yalnızca birkaç uzman tarafından bilindiği için, bu noktada kanıtlar sunamıyorum. İlerdeki kimi gözlemlerim, bu nedenle dayanaksız görünebilecek ve okurun iyi niyetine ve düş gücüne gereksinim duyacaktır.

Nesnel olmayan sanat, kapsamını "iç derinlikler"den alır. Bilinç, genellikle nesneleri görüldükleri biçimde algıladığı ve genel beklentiler doğrultusunda görünümleri içerdiğinden, bu "içsel derinlik" kavramı, bilinçlilikle eş anlamı vermez.

Picasso'ya gelince, onun ele aldığı nesnelerin görünümleri, genel beklentileri farklı biçimlerde ortaya çıkar – bu görünümler öylesi ayrıktırlar ki, dış dünyadan hiçbir nesneye benzemezler. Zaman-dizinsel olarak bakılırsa, çalışmalarında, görgül nesnelerden giderek uzaklaşan, dışsal deneyime uymayan, bilincin gerisindeki "iç"ten – ya da bu bilincin gerisindeki beş duyunun ötesinden ve üzerinden, dış dünyaya yönelik evrensel bir algılama organından geliyormuşcasına ortaya çıkan öğelerde artış olduğu gözlenmekte. Bilincin ardında kesin bir boşluk değil; tıpkı dış dünyanın, yüzeyden ve dışarıdan bilinci etkilediğince, bilinci de içeriden ve ardından etkileyen bilinçsiz ruh durumu yatar. Resim sanatıyla ilişkili olan bu unsurlar, dış dünyaya uygun düşmediklerinden, "içsel" kökenli olmalıdırlar.

Bilinci en belirgin bir biçimde etkilemesine karşın, görünmez ve düşlenemez olduğundan , temelde bu "içsel" etkiler altındaki hastalarımı, yapabildikleri kadar iyi resimsel biçimlerle kendilerini anlatmaları için inandırmaya çalışırım. Bu dışavurum metodunun amacı, bilinçaltının içerdiklerini ulaşılabilir bir düzeye ulaştırarak, hastanın anlayışına yaklaştırmaktır. Bu uygulamanın sağaltım etkisi, bilinç

ortamından bilinçsizlik sürecine geçerken oluşabilecek sakıncalı bölünmeyi engellemektir. Nesnel ya da bilinçli betimlemelerin aksine, tinsel bağlamdaki etkilerin ve süreçlerin bütün resimli betimlemeleri simgeseldir. Kabaca ve hemen hemen doğruya yakın bir yaklaşımla, zaman oluşumunun bilinmezliğini imlerler. Bu nedenle, tek ve ayrıksı bir örnekteki herhangi bir kesinlik düzeyinde, herhangi birşeyi belirlemek (ve herhangi birşeye karar vermek) büsbütün olanaksızdır. Kişi, yalnızca garipseme, karmaşıklık ve anlaşılmazlık duyguları içindedir. Gerçekte ne anlatılmak istendiğini ya da neyin betimlenmekte olduğunu bilmez. Kavrayış olasılığı, yalnızca bu gibi birçok resimle yapılan, karşılaştırmalı çalışma sonunda gelebilir. Sanatsal düş gücünün eksinliğinden dolayı hastaların resimleri, çağdaş, modern sanatçılarınkine oranla, genelde daha açık, anlaşılır ve daha basittirler ve bu nedenle de, anlaşılmaları daha kolaydır.

Hastalar arasında iki öbek ayırt edilir: (3) Nörotikler ve şizofrenikler. Birinci öbek; her yana yayılan ve birleşik karakterli, yapay özellikler taşıyan resimler üretirler. Tümcek soyut olduklarında, bu nedenle de duygu öğesinden yoksun olduklarında, kesinlikle simetriktirler ya da üzerlerinde yanılgıya düşülemez acılı bir anlam taşırlar. Öte yandan ikinci öbektekiler, duygusal yabancılıklarını, ayrık durumlarını hemen açığa vuran resimler yaparlar. Ne olursa olsun, birleşik ve uyumlu bir tinsel yapıyla değil de, çelişik duygularla ya da daha ileri giderek, büsbütün duygu yoksunu olarak iletişim kurarlar. Tümüyle biçimsel bakış açısından ana özellik olarak, "kırık çizgiler"de kendini açığa vuran bir

parçalanma örneğidir bu. (Kırılma çizgileri, yerbilimsel anlamda, kendini doğrudan resimde gösteren bir dizi tinsel hatadır.) Resim, izleyeni herhangi birşeye inandırma çabası gütmez; mantığa aykırılığı, garipliği, umursamazlığı ile rahatsız eder. İşte bu, Picasso'nun da içinde bulunduğu öbektir.

İki öbek arasındaki açık farklılıklara karşın, yaptıkları ürünlerde ortak olan birşey vardır: Simgesel içerikleri. Her ikisinde de, anlamlar gizlidir; ancak, nörotik, kendisine uygun düşen anlam ve duyguyu araştırır ve izleyenlerle iletişim kurma eğilimindedir. Şizofren'e gelince, içerdiği anlamın bir kurbanı gibi görünür. Sanki anlamının altında ezilmiş, baştanbaşa onunla kaplanmış ve yutulmuş, nörotiklerin, en azından üstesinden gelmeye çalıştıkları öğeler içinde erimiş gibidirler. Joyce üzerine söylemek istediğim; onun şizofrenik dışavurumların iyi bir örneğini göstermesidir: Hiçbirşey izleyiciyi doyurmaz, herşey ona sırt çevirir, rastlantısal bir güzellik dokunuşu bile, davadan vazgeçilirken içine düşülen bağışlanmaz bir gecikme nedeniyle oluşur. Ortaya çıkan, çirkin, hasta, biçimsiz, anlaşılmaz ve bayağıdır – anlatım, herhangi birşeyi açıklamaktansa gizlemek içindir; bu öylesi bir gizleyiştir ki, anlatım her nasılsa, bir gizleyişi ortaya koymaktan çok, terkedilmiş kırların üzerine soğuk bir sis gibi yayılır; herşey alabildiğine anlamsızdır, tıpkı izleyicisiz bir tiyatro oynarcasına.

Kişi, birinci öbektekilerin neyi anlatmaya çalıştıklarını ve ikinci öbektekilerinse, neyi anlatamadıklarını önceden sezebilir. Her iki öbekteki içerik, gizli anlamlarla doludur.

İster yazınsal ister çizimsel biçimde olsun, her çeşitten bir dizi imgelem, bir kuralmışcasına Nekyia'nın simgesiyle başlar – Hades'e yolculuk, bilinçdışına düşüş ve üst dünyadan uğurlanış. Bunun ardından olan biten, gündüz dünyasının biçim ve anlatımıyla sürmesine karşın, gizli düşüncelerin izlerini taşır, bu nedenle de, simgesel niteliktedirler. Böylece Picasso, Mavi Dönem'inin nesnel tablolarına başlar -gecenin, ayın, suyun mavisi, Mısır yeraltı dünyasının tuatmavisi. Ölmüştür ve ruhu at sırtında bilinmeze doğru yola çıkar. Günlük yaşam yakasına yapışmıştır ve bir kadın, çocuğuyla birlikte dikkatlice üzerine tırmanır onun. Gün ona ne ölçüde dişil görünmekteyse, gece de öyledir; bunu tinbilimsel açıdan tanımlarsak, onlar ışığın ve karanlığın tinleridirler. Karanlık olan, oturup bekler ötekini, kötücül kaygılar uyandırarak, mavi alacakaranlıktan çıkageleceğini umar. Renk değişimiyle, yeraltı dünyası içine gireriz bizler. Ölüm vuruşludur nesneler dünyası; frengili, veremli yeniyetme fahişenin başyapıtı netleşirken. Fahişenin betimlenişi, ölümlü bir tin olarak, kendisi gibi olanlarla karşılaştığı bilinmeze açılan yolda başlar. Bu ruhtan sözederken, Picasso'nun, yeraltı yazgısından acı çekmekte olan kişiliğini vurgulamaktayım – onun içinde yer alan, günün dünyasına dönemeyip, yazgısal olarak karanlığın içine sürüklenen; iyilik, güzellik gibi kabullenilmiş ülküleri değil de, şeytansılığın ve çirkinliğin kötücül çekiciliğini izlemekte olan kişiden sözetmekteyim. Çağdaş insanın iyi bildiği, işte böylesi hristiyanlık karşıtı ve şeytani güçlerdir ki; yazgının kuşatıcı duyularını ortaya çıkaran, günün parlak dünyasını Hades'in sisiyle örten, onu ölümcül bir çürümeyle kokuşturan ve

sonuçta, bir depreme uğramışcasına parçalarına, kırıntılarına, ıskartaya dönüşen artıklarına, enkazına ve altüst olmuş birimlerine dek ayrıştıran. Picasso ve O'nun sergileri, tıpkı onları izlemeye gelen yirmisekiz bin kişi gibi, yaşadığımız günlerin bir imidir.

Nörotik öbekten biri böylesi bir yazgıyı yüklendiğinde, genellikle "karanlık kişilik" formundaki bilinçdışı ile, ürkütücü kertede biçimsiz bir "Kundry" ile, ilkel çirkinlik ya da içsel güzellikle karşı karşıyadır. Faust'un başkalaşımındaki – Gretchen, Helen, Mary ve de kuramsal "Sonsuz dişilik", kendini kutsal yeraltı dünyasının dört kadın figürü olan Eve, Helen, Mary ve Sophia'da bulur. Ve tıpkı Faust'taki ölümcül olaylar, biçimsel değişimlerle yeniden ortaya çıkışların karışıklığında olduğu gibi, Picasso da biçimleri değiştirir ve trajik Harlequin'in (soytarı) YERALTI DÜNYASINDAKİ biçimiyle yeniden ortaya çıkarır – bir dizi tablo boyunca süren bir konudur bu. Bu arada, Harlequin'in, antik bir "ölüler ülkesi" tanrısı olduğu da belirtilmelidir. (4)

Antik çağlara dönüş, Homeros'un günlerindeki Nekyia'dan bu yana uygulanmaktadır. Faust, "Cadılar Ayini"nin yapıldığı ilkel zamanların çılgın dünyasına ve klasik antik çağın düşsel görüntülerine geri döner. Picasso'nun kabalığı; dünyasal biçimleri, biçimsizliği ve ilkelliği getirir akla; soğuk, parlak bir ışığın altındaki antik Pompei kentinin ruhsuzluğunu yeniden araştırır – Giulio Romano bile daha kötüsünü yapmamıştı bunun. Çok ender de olsa, hiç mi neolitik sanata yönelmeyen ya da Dionisyan şenliklerini anımsatırcasına eğlenmeyen hastam olmadı benim. Harlequin, tıpkı Faust gibi, bütün bu reformlar boyunca, avare dolanır durur,

elindeki lut, şarap ya da üzerindeki soytarı giysisinin parlak pulları dışında, kendisini ele veren hiçbirşey olmamasına karşın. Ve o, insanın bin yıllık tarihi boyunca süren yabanıl gezisinden ne öğrenmiştir? Bu döküntü ve süprüntü yığınından, biçimin ve rengin bu yarı – doğmuş ya da vazgeçilmiş olasılıklarından nasıl bir öz çıkaracaktır? Bu sonuçtan; bütün bu parçalanışın anlamı olarak, ne gibi bir simge çıkacaktır ortaya?

Picasso'nun başdöndürücü çok yönlülüğü karşısında, kişinin düşünce üretebilmesi güçtür, bu nedenle daha çok, hastalarımın ortaya koyduğu olgulardan söz edeceğim şimdilik. Nekyia, amaçsız değildir, yalnızca yok edici bir uçurum içine düşüştür; anlamlı bir "katabasis eis antron", başlangıcın ve gizli bilginin mağarasına iniştir. İnsanoğlunun tinsel tarihine olan yolculuğu, nesnel olarak, kandaki anıları uyandırıp, insanın tümüyle yeniden yapılanmasını sağlar. Anaya doğru iniş, Faust'a, tüm günahkâr insanlığı, -Paris'in Helen'le birleşmesi- çağdaş insan kendini tek yanlılık içinde yitirdiği zaman unutulan bu "homo totus"u, yüceltme olanağını vermiştir. Tüm zamanlarda ve de daha üst düzey dünyada, sarsıntılara neden olmuş ve hep de olacak büyük değişimleri yaratan odur işte. Bu adam, çağdaş adamın karşısında durur, öteki, içinde bulunduğu anın bir kişisiyken; o, daha önceleri kim idiyse, yine o olandır. Buna koşut olarak, benim hastalarımda da, katabasis ve katalysis'in insan doğasının çift kutupluluğunun ve çatışan karşıt kutup çiftlerinin gerekliliğinin algılanışı izler. Çözülme döneminde yaşanan çılgınlık simgelerinden sonra, karşıtların biraraya gelişlerini betimleyen görüntüler gündeme gelir:

Aydınlık / Karanlık, yukarı / aşağı, ak / kara, dişi / erkek, vb... Picasso'nun en son tablolarında, karşıtların birleşmesini betimleyen motif, bunların doğrudan örtüşmelerinde açıkça görülebilir. Dahası, bir tablo (birçok kırık çizgiler içerse de) aydınlığın ve karanlığın birleşmesini içerir. Son dönemin keskin, uzlaşmayan, dahası yabanıl renkleri, bilinçaltının çatışmalarda şiddet kullanarak üstünlük sağlama eğilimini yansıtır. (renk=duygu)

Bu durum yalnızca hastanın dışa bakışında bir genişleme oluştuğu anlamına gelir, görüşü artık insanın ahlaki, hayvansal, ruhsal doğasının tümünü kapsamaktadır onun; ancak yaşayan bir bütünü daha biçimlendirememiştir. Picasso'nun içsel oyunu (drame interieur) çözümden önce, bu son noktaya ulaşmıştır. Gelecekteki Picasso konusundaysa, bu içsel serüven sakıncalı bir durum yaratacağından ve her an bir duraksamaya ya da birleşmiş olan karşıtlıkların, korkunç bir patlamayla ikiye bölünmelerine yol açabileceğinden, herhangi bir kehanette bulunmayacağım. Harlequin, -konuyu bir parça olsun bilenlerin de algılayacakları üzere- giysisinde gelişimin bir sonraki evresinin simgelerini daha baştan beri taşıyor olmasına karşın, trajik belirsizlikte bir karakterdir. O, gerçekten de Hades'in tehlikeleri arasında ilerlemek zorunda kalmış olan bir kahramandır, ancak başarılı olacak mıdır acaba? İşte bu yanıtlayamayacağım bir soru. Harlequin, içimi ürpertir benim -Zarathustra'daki "soytarı gibi rengarenk kişiyi"-, hiçbirşeyden kuşkulanmamış olan ip danscısının (bir başka soytarı) üzerinden atlıyarak, onun ölümüne neden olan kişiyi fazlasıyla andırır. Sonra Zarathustra, Nietzsche'nin ta

kendisi için ürkünç derecede geçerli olduğu ortaya çıkacak olan şu sözleri söyledi: "Ruhun, bedeninden de önce can verecektir: bundan öte birşeyden korkma." Buffoon'un kim olduğu, ip cambazına, daha güçsüz alter ego'suna seslendiğinde açığa çıkıyor: "Kendinden daha iyi olanın yolunu kapatmaktasın!" O, kabuğunu kıran daha üst düzey bir kişiliktir ve bu kabuk, kimi kez – beyindir.

NOTLAR

1- (Ulysses'den bu çeviri, her ne kadar Jung'un 1922 yılındaki ilk baskıyı görmüş olmasına karşın, -Paris, 1928- 10. basımın elinde bulunan örneğinden uyarlanmıştır.)
(Yazar, Wirklichkeit der Seele'deki çevirsinin önsözüne şunları eklemiştir:)
Bu edebi Deneme, ilk önce Europaische Revue'de yayınlanmıştı. Tıpkı Picasso üzerine yazmış olduğum incelemede olduğu gibi, bu çalışmam da, bilimsel bir inceleme niteliği taşımaz. İlk cildin içeriğine alış nedenlerim ise; Ulysses'in çağımız açısından çok karakteristik nitelikler taşıması ve çalışmalarımın, edebi malzeme üzerine uyarlandığında, düşünülerin nasıl önemli bir rol oynadıklarını gösterebileceği düşüncemledir. Deneme, bilimsellik kaygısından uzak olduğu denli, eğitici bir nitelik de taşımaz, yalnızca öznel bir bakış olarak, okurun ilgisine sunulmuştur.
2- Joyce'un da söylediği gibi (Work in Progres, in transition): "Atomlardan ve olasılıklardan çıka geliriz, dokunur ve gideriz, ama sonu gelmez ufak tefek nedenlerle önceden yargılanmış olarak." (Finnegans Make'de olduğu gibi (1939). Sayfa 455. Bu parça, 1924-38 yıllarında, Work in Progress başlığı altında,

aylık bir dergide ve başka biryerde de yayınlanmıştır – Yayıncı.)

3- Curtuis (James Joyce und sein Ulysses)de, Ulysses için; "Bir İsa karşıtı çalışma, (Luciferyen) şeytansı bir kitap." diye yazmıştı.

4- Curtuis (aynı yapıt, sayfa 60): "Joyce'un çabasının özü, fizik ötesi bir hiçliktir."

5- Sayfa 134'ün alt ve 135'in üst bölümünde beni uykuya düşüren büyülü sözcükler: "Eğer düşgücü ya da yontucu eliyle biçimsel değişime uğratılmış ya da uğratılmakta olan ruhun mermerinde yarattığı şey yaşamayı hak ediyorsa, donmuş müzikteki bu taş yontu, insanlığın kutsadığı boynuzlu ve müthiş biçim, bu usun ve esinin sonsuz simgesi de buna -yaşamaya- hak kazanır." Tam bu noktada, uykudan baygınlaşmış olarak, sayfayı çevirdim ve gözüm şu bölüme takıldı: "Savaşa yatkın bir adam; taş boynuzlu, taş sakallı, taş yürekli." Musa'ya göndermeydi bu tümce, Mısır'ın baskısıyla gözü yıldırılmış olan adama. Bilincimi kapayan uyutucuyu içermekteydi bu iki bölüm düşünsel gücün eylemsiz bilinçsizliğini devreye sokarak- ki yalnızca bilinç düzeni bozulmuş olmalıydı. Tıpkı daha sonra ayırdına vardığım gibi, yazarın ne yapmakta olduğu ve uğraşının ardında yatan düşüncenin ne olduğu ilk kez burada kafama dank etti.

6- Work in Progress'de bir hayli güçlendirilmiştir bu. Carola Gideon-Welcker, yerinde bir görüşle "Hep değişen biçimlerdeki, hep yinelenen düşünceleri. Soyut zamanın. Soyut uzayın." demişti. (Neue Schweizer

Rundschau. 1929. Sayfa 666)

7- Janet'in psikolojisinde, abaissement du niveau mental olarak bilinmekte bu fenomen. Deliler arasında, bu durum elde olmaksızın gerçekleşmekteyken, Joyce'da, düşünülüp tartılan deneylerin sonucudur bu. Düşlerin tüm zengin ve grotesk genişliği, "function du reel" sırasında yüzeye çıkar, ki bu da bilince uyarlanarak kapanır.

8- Sanırım Stuart Gilbert (James Joyce'un "Ulysses"i, 1930, sayfa 40) herbir bölge içinde, iç organlar ya da duyusal başatlıkların içindeki biri, ötekilere oranla başı çekmekte olabilir düşünüsünde haklıdır. Bu sözü edilenler; böbrekler, cinsel organlar, yürek, ciğerler, mide, beyin, kan, kulak, kaslar, göz, burun, uterus, sinirler, iskelet, deri. Bu başatlıkların her işlemi birer leitmotiv sayılabilir. İç organlar konusundaki görüşlerim 1930'da yazılmıştı. Bana göre, Gilbert'in ileri sürdüğü kanıt, psikolojik olayların değerli bir belgesidir ki, Wernicke bunu "organ taklitçiliği" diye adlandırmıştır. Simgeler organları taklit ederler.

9- Curtuis. Sayfa 30: "O bilinç akışını, mantıksal ya da ahlaksal bir süzgeçten geçirmeksizin yineler."

10- Curtuis, Sayfa 8: "Yazar, okurun anlamasını kolaylaştıracak herşeyden kaçınmak için, elinden gelen herşeyi yapmıştır."

11- Curtuis, Stuart Gilbert ve ötekiler.

12- (Son ek'e bakınız.)

13- Gilbert, "Duyguların havasını kaçırır düşünmek." diyordu.

14- Gilbert, sayfa 355: " denilebilir ki, kozmosa tanrısal bir bakış."

15- Gilbert'te aynı biçimde, bu ayrılmayı (izolasyon) vurgular. 21. sayfada der ki: "Ulysses'in yazarının davranışı, yarattığı karakterlerin karşısında, duru bir ayrılık ortaya koymaktadır." (Ben bu "duru" sözcüğünden sonra bir soru işareti koyardım) Sayfa 22: "Her çeşit olgu, ussal ya da nesnel olsun, yüce ya da gülünç olsun, sanatçıya göre eşitlik taşırlar." Sayfa23: "Bu ayrılıkta; doğanın çocuklarına karşı gösterdiği tarafsızlık gibi, Ulysses'in "gençliğinin" göze çarpan nedenlerinden birini ayırt edebiliriz."

16- Sanatçının genç bir adam olarak portresi'nde, Joyce'un dediği gibi (1930 Sayfa 245): "Sanatçı, tıpkı yaratıcı tanrı gibi, yapıtının içinde, gerisinde, ötesinde ve üstünde, görünmez olarak, varoluştan soyutlanmış, kayıtsız ve tırnaklarını temizleyerek durmaktadır."

17- Wilhelm ve Jung. Altın Çiçeğin Gizi (1962), sayfa 57. (Tablo, Alchemical Studies'de sergilenmiştir, -Yayıncı)

18- İtalikler benim.

19- (Bu bölümün açıklaması, Ulysses'deki yerinin kestirilememesi nedeniyle güç olacak. Genellikle çevirilerini İngilizce yapan Jung, burada Almanca kullanmış: "Und flöh'ich ans ausserste. Ende der welt, so... der Nachsatz ist des Ulysses beweiskretige Blasphemie." Ola ki bu, Circe bölümündeki Stephen Dedalus'un bir konuşma amacıyla ilişkilidir (Sayfa 476): "Kendinden öte engeli olmaksızın, nedir bu dünyanın sonlarına geçip giden. Tanrı, güneş,

Shakespeare, bir gezgin tüccar, aykırı yanını üstlenerek, kendi oluş... dur bir saniye, Caddedeki şu insan gürültülerinin canı cehenneme..." Caddedeki gürültü, kutsal bir ezgi çalan gramafondur, Kutsal Kent. Prof. Ellmann, Nestor bölümünde (ch. 2) Stephen'in Deasy ile ilgili sözlerine bir geri dönüş yapıldığını ileri sürmektedir: "Tanrıdır bu... Caddeden bir haykırı." Jung, İncil'den bir bölümün (Mezmurlar 139; 7-9) ANIŞTIRILDIĞI'nı da kurgulamış olabilir: "Senin ruhundan uzak nereye gideyim? Senin yüzünden nereye kaçayım? Eğer göklere çıksam, sen oradasın: ve ölüler diyarında yatağımı sersem, işte, ordasın. Seherin kanatlarını alsam, denizin sonlarına konsam..." -Yayıncı.

20- (Horace, Mektuplar, 1, 2, 33 Çev. Fairclough: "Şimdi bile nehrin akışında, ve onun tutkun akışında, coşkusuyla sonsuzcasına yuvarlanarak") -Yayıncı.

NOTLAR (PİCASSO)

1- (Neue Zürcher Zeitung'de ilk basım, CL 111: 2 (Nov. 13 1932): Wirklichkeit der Seele (Zurich, 1934) yinelenen basımı. Önceki çeviri; Papers of the Analytical Psychology Club of New York City (1940): için Alda F. Oertly eliyle gerçekleştirilmiştir. Bir başka çeviri, Ivo Jarosy tarafından (Londra) Nimbus'da yayınlanmıştır.

2- "Ulysses: Bir Monolog."

3- Burada, bu iki öbek içindekilerin, nevroz ya da şizofreni hastaları olduklarından söz etmiyorum. Böyle bir sınıflama yalnızca, tinsel bir karışıklığın bir öbekte olası nörotik belirtiler ortaya koyması, öteki öbektekilerin de şizoit belirtiler üretecek olmasıdır. Şizofrenik sözcüğünün, şizofreni adlı akıl hastalığı tanısını belirtmediği, ancak temeldeki önemli bir psikolojik karışıklığın şizofreniyi doğurabildiği bir eğilime ya da kişiliğe gönderme yaptığı, tartışma götürür bir konudur. Bu nedenle ben, Picasso'yu ve Joyce'u birer ruh hastası olarak değerlendirmiyorum, ancak onları, şiddetli tinsel karışıklıklar karşısında, sıradan sinir hastalığı değil, şizoid belirtileri ile tepki gösteren büyük bir topluluğun içine alıyorum. Yukarıdaki durum ve açıklama, kimi

yanlış anlamalara yol açtığından, bu psikiyatrik açıklamayı burada eklemeyi uygun gördüm.

4- Dr. W. Kaegi'ye vermiş olduğu bu bilgi için, gönül borcu duymaktayım.

"Sayın Bay,

Sizin Ulysses'iniz, dünyayı, öylesine altüst olmuş psikolojik bir sorun olarak sundu ki, birçok kez onun psikolojik sorunları üzerine, olası bir bilirkişi olarak çağrıldım.

Aynı zamanda, Ulysses üzerine yazdıklarımdan sizin de hoşlanıp hoşlanmıyacağınızı bilmiyorum, çünkü ben, tüm dünyaya ondan ne denli sıkıldığımı, ne denli söylendiğimi, ne ölçüde ilgilendiğimi ve ne denli hayran olduğumu söyleyemedim. Sondaki 40 sayfa duraksız koşu, gerçek psikolojik yetkinlikler içermekte. Sanıyorum ki, şeytanın büyükannesi, bir kadının gerçek cinsel dünyası üzerine, benim bilemeyeceğim pek çok şeyi bilir.

Ben yalnızca bu küçük Deneme'mi, Ulysses'inizin labirentinde yolunu yitiren ve tümüyle şansın yardımıyla kurtulabilen kusursuz bir yabancının güldürülü bir çabası olarak sunmaya çalışıyorum size. Denememden toplayabileceğiniz bütün sonuçlar, Ulysses'in dengeli sayılabilecek bir tinbilimciye yaptıklarıdır."

DÜŞÜN

ISBN 975-7275-11-5